

UNIVERZITET U SARAJEVU
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA

ODSJEK ZA SOCIOLOGIJU

II CIKLUS STUDIJA – ODSJEK ZA SOCIOLOGIJU

**ODNOS RELIGIJE I POLITIKE U JUGOISTOČNOJ EVROPI:
POZITIVNE I NEGATIVNE TENDENCIJE**

ZAVRŠNI – MAGISTARSKI RAD

Kandidat: Almir Saračević

Mentor: prof.dr. Dino Abazović

Broj indexa: 391IISOC

Sarajevo, juli 2020.

PREDGOVOR

Zbog moga interesovanja za odnos i poveznice između politike i religije prije svega u Bosni i Hercegovini, zatim i u državama u regionu, sa akcentom na one države koje su bile aktivni sudionici u konfliktnim dešavanjima i koji su vršili agresiju na državu Bosnu i Hercegovinu i ostavili neizbrisiv trag – odlučio sam se za temu magistarskog rada koji nosi naziv „Odnos religije i politike u Jugoistočnoj Evropi – pozitivne i negativne tendencije“. Smatram da je ova tema od velike važnosti za našu domovinu i njen prosperitet, samom činjenicom što su i politika i religija, te njihova međusobna povezanost ali i zloupotreba dovele do raznih promjena u bh. društvu i ostavile značajan trag u socijalnoj svijesti naroda koji žive u Bosni i Hercegovini djelujući na društvenu atmosferu. Veza i odnos između politike i religije i danas je od fundamentalnog značaja za napredak u društvenim odnosima i procesima Bosne i Hercegovine. U ovom radu prikazani su teorijski elementi koji se odnose na definiranje pojmova politike i religije, predstavljen je njihov međusobni odnos i povezanost, ali prikazani i vremenski periodi kada se religija zloupotrijebila u političke svrhe zarad ostvarivanja političkih ciljeva. Nadam da sam uspio ispuniti zadatak postavljen temom magistarskog rada te kvalitetno objasniti i prikazati ciljeve kao i rezultate rada, kako bi ovaj magistarski rad mogao poslužiti onima koji se žele upoznati sa ovom tematikom.

Ovom prilikom želim da se zahvalim mentoru prof.dr. Dini Abazoviću koji je sa svojim sugestijama i savjetima pružio veliki doprinos u poboljšanju kvalitete te lakše izrade ovog rada. Zahvaljujem se stručnom osoblju Odsjeka za sociologiju Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu i svojoj porodici i prijateljima bez čije podrške ne bih uspio završiti studij i izraditi ovaj magistarski rad koji njima posvećujem.

Autor

Saračević Almir

SADRŽAJ

<i>PREDGOVOR</i>	2
1. Uvod.....	5
2.Pojam politike i njeno određenje	8
2.1.Nastanak i funkcije političkih stranaka.....	9
2.2.Aristotelovo poimanje politike	10
2.3.Platonovo poimanje političke filozofije i idealne države	12
2.4.Tri tipa političke kulture	13
3.Pojam i definicije religije.....	14
3.1.Tipologija religija.....	17
3.2.Tipologija religijskih vođa.....	19
3.3.Religijski simboli i njihova zloupotreba kroz historiju	20
4.Religija i moderna društva.....	24
4.1.Religija i privreda	26
4.2.Kršćanstvo i tržište.....	26
4.3.Islam i tržište.....	26
4.4. Hinduizam i tržište	27
4.5.Konfesionalna svijest	29
5.Islam, kršćanstvo i pravoslavna crkva	29
5.1.Islam.....	30
5.2.Kršćanstvo	32
5.3.Pravoslavna crkva	34
5.4 Statistički podaci o religijama.....	36
6.Religija i politika – međusobna povezanost	39
6.1.Proces sekularizacije	40
7.Odnos politike i religije u Jugoistočnoj Evropi	45
7.1.Nositelji obreda.....	49
8.Odnos religije i politike: Pozitivne i negativne tendencije u Bosni i Hercegovini	52
8.1.Administrativno-teritorijalno uređenje Bosne i Hercegovine	53
8.2.Konfliktna dešavanja u Bosni i Hercegovini i međusobna veza između religije i politike	54
8.3.Uloga religije i vjerskih obreda u konfliktnim dešavanjima u Bosni i Hercegovini	61
9.Bosna i Hercegovina danas.....	63
10.Društvena i kritička svijest kao faktor uspješnog društva	65

11. Zaključak.....	66
12.Literatura	67

1. Uvod

Odnos religije i politike u mnogo čemu bitno odlikuje postsocijalistička društva u regiji, tačnije u Jugoistočnoj Evropi. Naime, pomenuti odnos između religije i politike, njihovog sukoba, suradnje ili prožimanja u mnogo čemu je oblikovao društva u Jugoistočnoj Evropi, posebno u onim područjima koja su prošla naglu tranziciju, sistemsko uređenje i društvene vrijednosti, razne sukobe, nemile događaje, te progone kao što su države bivše Jugoslavije. Za sam odnos, religija i politika jedan su od najkompleksnijih ali ujedno jedan od fundamentalnih odnosa koji su u mnogo čemu kreirali društvenu atmosferu u državama Jugoistočne Evrope, posebno ako uzmemo u obzir da je država Bosna i Hercegovina kao i većina država bivše Jugoslavije - država u tranziciji. Uzevši u obzir konfliktna, odnosno ratna dešavanja koja su se odvijala na prostorima bivše Jugoslavije, ulazeći u samu srž, daje se na znanje da se religija u mnogo navrata pojavljivala u središtu političkih zbivanja. Ilustrativno, Ivan Cvitković zastupa tezu da se “Bog nacionalizirao”. Ako uzmemo na znanje njegovu tezu da, sve religijske zajednice moraju i trebaju priznavati i poštovati legalitet i legitimitet apsolutno svih političkih predstavnika, koji zastupaju i animiraju na pravno-političkom području, religijski predstavnici smatraju i drže do toga da određene tematike nisu primarne, a navedene su, prvobitno moralne. U ovom magistarskom radu ukazujem na negativan trend, odnosno na činjenicu da određeni krugovi vjerskih vođa koriste situaciju da bi restrukturirali svoj društveni status kao i hijerarhijske pozicije. Uzimajući u obzir da su sve države sljednice bivše Jugoslavije između ostalog po ustavnoj definiciji “sekularne”, društvena stvarnost je pokazala upravo suprotno. Izuzetno je dominantan uticaj religije na politički i javni život, gdje se pojedini sakralni objekti koriste u svrhu slanja oštrih, privatno-političkih stavova. Taj trend, koji uzima sve više maha ne samo u bosanskohercegovačkom društvu, nego i u većini društava bivše Jugoslavije, „društveni brod“ vodi u apsolutno pogrešnom pravcu. Na te društvene probleme želim ukazati kroz svoj magistarski rad. Bitno je istaknuti kako su pojedine nacionalne stranke u svim pomenutim državama, nesebično i neetički prisvojile religijske fundamentalne vrijednosti i prisvojili ih pod svojim vrijednostima i moralnim vodiljama. Prikazao sam kako se u mnogim prilikama u društvu stvaraju društveni sukobi oko svjetonazorskih pitanja koja su prvenstveno lična, subjektivna odnosno individualna pitanja, a u mnogo čemu su se reflektirala na društveni i politički, odnosno javni život.

Radna hipoteza je jasna - politika i pojedini politički predstavnici žele i nastoje da budu dio religijskih zajednica, jer domaća realnost konkretno pokazala je da je to pojedinim političkim opcijama jamstvo za bivstvovanje u javno političkom, odnosno društvenom životu.

Cilj master rada koji nosi naziv: Odnos religije i politike u Jugoistočnoj Evropi: Pozitivne i negativne tendencije, prvenstveno ima za cilj da ukaže na pozitivne primjere religijskih zajednica i vodstva sa akcentom u državi Bosni i Hercegovini koji su fundamentalan faktor u našem društvu kao i u društvima, državama Jugoistočne Evrope, ali i da ukaže na negativne tendencije o kojima je bilo riječi ranije. Ukazujem na zloupotrebu religije u korist politike koja se nastavlja nakon završetka konfliktnih dešavanja u Bosni i Hercegovini, ali i kroz empirijski dio svoga rada, istražujem i objavljujem mišljenja pojedinih društvenih grupa te predstavljam modele kako zaustaviti takav trend religijsko-političkog života sa akcentom na državu Bosnu i Hercegovinu. Vjerski fundamentalizam mnogo često se koristi kako bi opravdao razne političke ideologije, u mnogo čemu više nego ranije u modernoj historiji. U prilog ovoj tezi vrijedi istaknuti činjenicu da su mnoge teze naučnika sa kraja osamdesetih i početka devedesetih godina XX vijeka koji su tvrdili kako će se religijski utjecaj na političko bivstvovanje smanjiti, ako ne i nestati - opovrgnuto je. Desilo se suprotno. Brojni su zastupnici mišljenja kako će i XXI vijek biti obilježen raznim i brojnim religijskim sukobima te tenzijama, onim lokalnim ali i regionalnim. Najbrojnije religije sa stanovišta sljedbeništva su najčešće bile korištene kao početni i primarni osnov kako bi objezbjedile "saradnju" stanovništva sa državnim vlastima. Historijski posmatrano sekularni nacionalizam je podrio univerzalističke pretenzije religijskih naučavanja, kao i tzv. Univerzalne države te utjecao je na povezanost između organizirane religije i države. Možemo reći kako je savremeni liberalizam ponajviše utjecao na sekularizaciju i religije i države. Liberalizam potisnuvši religiju u privatnu sferu života, javni život ostao je bez čvrstih moralnih uvjerenja, a liberalizam je ujedno utjecao na atomizaciju društva i njegovom prepuštanju kulturnom relativizmu. Odnos između politike i religije ima svoju čvrstu historijsku i savremeno dimenziju, čije poznavanje zahtjeva ozbiljan i temeljan pristup u proučavanju. Problematika između politike i religije samo po sebi otvara niz pitanja. Ovo izuzetno kompleksno područje bavi se odnosom institucija koje su ako uzmemo u obzir - strukturno nezavisne jedna od druge. Politika i religija bave se dvjema sferama aktivnosti u životu istih ljudi. Svi građani koji pripadaju religijskim skupinama ujedno su i članovi sekularnog društva i upravo ta dvojna povezanost može da stvara komplikacije. Izuzetno bitno jeste posjedovati sposobnost uočavanja distinkcije.

Religijska, odnosno vjerska uvjerenja imaju ujedno i moralne i društvene implikacije, a prikladno je ljudima koji su vjernici, izraziti ih kroz svoja građanska djelovanja u političkom poretku. Međutim, veoma bitno za uzeti u obzir je to, da njihova etička uvjerenja koja su ukorjenjena u njihovu religiji - ne diskvalificira ih iz političkog područja. Tu dolazimo do uzroka problema. Na koji način i kojim mehanizmom predstaviti ih u javnoj sferi. Pomalo suptilno i kontroverzno pitanje. Sa jedne strane, u političkoj dimenziji religija može da utječe na to za koju stranku osoba može ili treba da glasa pa čak i za koga da vodi kampanju, dok u religijskoj dimenziji politički stavovi mogu da imaju i igraju veoma važnu ulogu u svim vjerskim obraćanjima vjernicima. Pojednostavljeno rečeno, ljudi nerjetko mijenjaju religije ili denominacije kako bi upravo pronašli onu prikladnu za svoje političko uvjerenje ili bivstvovanje. Vrijedi istaknuti kako osoba može da bude agnostik ili ateista i pritom može da ima svoja "religijska iskustva" posredovana kroz svoju religijsku zajednicu. Život u vjerskim zajednicama mnogo oblikuje ljude i djeluje na njihov način na koji oni vide svijet oko sebe, bez obzira da li je kongitivno odbacuje obrasce svih vjerovanja njihove zajednice. U Bosni i Hercegovini u XXI vijeku nakon svih konfliktnih dešavanja koja su se desila, do izražaja je došla nestabilnost demokratskog poretka kao i njegova neizgrađenost do kraja. Uzmimo u obzir i nedovršenost svih institucija, uključujući i sistemsku i endemsku korupciju koja razara društvo iznutra. U prilog pomenutom kao uzrok stanja ide neodgovornost političke elite koja ne posjeduje jasnu i izgrađenu političku viziju. Sve to, krajnje je opasno za jedno društvo koje svakodnevno trpi permanentnu krizu političkih, zakonodavnih, sudskih ali i kulturnih, te društvenih institucija.

U nastavku je najprije izložena teorijska polazna osnova rada. Općenito je razmotrena i definirana tematika pojmova politike i religije, a zatim je ponuđen detaljni pregled odnosa između politike i religije u državama Jugoistočne Evrope sa akcentom na države bivše Jugoslavije, gdje je država Bosna i Hercegovina stavljena u glavni fokus pažnje.

2. Pojam politike i njeno određenje

Sam naziv „politika“ dolazi od riječi „polis“ što znači grad i riječi „politeikos“ što znači državni. Najčešća i jedna od najpoznatijih definicija politike jeste ta, da je to vještina upravljanja državnih i društvenih poslova koja je usmjerena na ostvarenje rezultata radi općeg dobra u društvu. Ovdje se političko djelovanje ne odnosi samo na ljude koji su na vlasti, nego se političko djelovanje odnosi i na svakog pojedinca koji aktivno sudjeluje u utjecaju na samu vlast.

„Dakle za politiku možemo reći da je društveni proizvod pomoću kojeg je organizirana zajednica ljudi, tj. država. Politika je stoga najsnažniji konstitucioni element svake države bez obzira na njenu organizaciju i način funkcioniranja. Sam karakter države određen je tipom politike i njenim sredstvima i metodama sa kojima se ona služi. Od oblika politike zavisi o kakvoj se državi radi i koje društveno uređenje ima. Politika tako postaje sredstvo kojom se služi vlast u ostvarenju postavljenih ciljeva. Zato se nigdje ne prelama toliko protivrječnosti, pa i tragičnosti kao kroz modele politike i načine njenog ostvarivanja. Politika, politički procesi i odnosi su univerzalne ljudske kategorije, koje su se historijski razvijale i zadobijale različita značenja ali i forme. I danas kao i u dalekoj prošlosti, koristi se skoro ista terminologija, bez obzira na vremensku distancu, za označavanje sadržine političkih procesa.¹“ Tipična ishodišta politke su društveni sukobi, ograničenost resursa, planiranje budućnosti, odnosi s drugim zajednicama. Politologija je nauka o politici, koja proučava obilježja, organizaciju i funkcioniranje vlasti i vlada kao političkog fenomena, politički ustroj društva i društvenih organizacija te prirodu i funkcioniranje različitih političkih sustava i institucija. Za utemeljitelja novovjekovne politologije smatra se Niccolò Machiavelli. Upravo, politika pretpostavlja početnu raznovrsnost stajališta, pa je pomirenje razlika među uključenim stranama također jedan od njenih ciljeva. To se postiže predlaganjem rješenja koje se smatra racionalnim i ispravnim. Druge članove zajednice potrebno je pridobiti za tu opciju, što se postiže raspravom i uvjeravanjem. Stoga je komunikacija iznimno bitna za politiku, a u sebi sadrži i borbu za poborništvo. Donešena odluka iako teži zajedničkom dobru može zadirati u suprotne interese nekih pripadnika stanovite skupine, što otvara mogućnost da je oni ne slijede. U tom slučaju upotreba fizičke sile može jamčiti da će odluku poslušati i oni kojima ne odgovara.

¹. Fočo, Salih (2011) Sociologija, Sarajevo Publishing (str.199)

2.1. Nastanak i funkcije političkih stranaka

„Političke stranke (partije) predstavljaju organizacije građana koje zastupaju određene materijalne, političke ili idejne interese, a nastaju sa svrhom sudjelovanja u natjecanju za političke vlasti radi obavljanja javnih poslova. Dio su civilnog društva i njihov pravni status blizak je dobrovoljnim udrugama, ali su njihova prava i obaveze obično regulirane ustavom te općim i posebnim zakonima. Budući da izražavaju posebne interese pojedinih dijelova društva. Političke stranke su personifikacija političkog pluralizma interesa.“²

Prve političke stranke nastale su u SAD-u (krajem XVIII stoljeća), da bi se zatim postepeno oformile, najprije u zapadnoj (u prvoj polovini XIX stoljeća), a potom u drugoj polovini istog stoljeća i u istočnoj Evropi. Političke stranke su nastale sa osnovnim ciljem da preuzmu ili potpuno ili djelimično državnu vlast i da je ostvaruju.

„Za političke stranke također možemo reći da su dobrovoljna udruženja građana koja nastaju radi sudjelovanja u natjecanju za političku vlast te radi obavljanja javnih poslova. Stranka se također minimalistički definira kao svaka politička skupina koja izlazi na izbore i koja je sposobna putem izbora postaviti svoje kandidate na javne položaje. Sudjelovanje u izborima temeljna je razdjelnica između stranaka i ostalih političkih i društvenih aktera poput birokracije, sindikata, društvenih pokreta, interesnih skupina, građanskih udruga, lobističkih namjera i drugo. Termin partija (prema lat. pars, genitiv partis: dio), koji je uvriježen i u svjetskim jezicima znači da partije nastaju kao dijelovi pluralističke cjeline i da izražavaju posebne interese pojedinih dijelova društva. Istodobno moraju biti sposobne za neparcijalan pristup cjelini, te vladati u ime cjeline i sa stajališta općega interesa. U nekim jezicima riječ „stranka“ znači da su to organizacije koje zastupaju jednu stranu u društvu, ali ujedno moraju biti sposobne predstavljati sve strane i vladati u ime općega dobra zajednice. Uloga i važnost stranaka se u demokratskima političkim sustavima tradicionalno opisuju znanim diktumom E. Schattschneidera: „Političke stranke stvaraju demokraciju i moderna je demokracija nezamisliva bez stranaka.“³

² <https://proleksis.lzmk.hr/42148/>

³ <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=49237>

„Parlamentarizam je zato usko vezan za političke stranke, njihov način konstituisanja i djelovanja. Sama riječ „političke stranke“ predstavlja jedan od najšire prihvaćenih termina u svakodnevnom životu.“⁴

U prethodnom dijelu teksta pozvao sam se na neke od najučestalijih definicija politike i njenog nastanka. Međutim, bez obzira na grupisanje političkih stranaka koja su različita, mnogi sociolozi istaknut će da mnoge stranke imaju zajedničku osnovu, odnosno, zajedničku polaznu tačku koja se može ogledati kroz organizaciju i formulaciju svojih gledišta. Ono što možemo zaključiti iz navedenog je to da osnovna funkcija političkih stranaka jeste upravo artikulacija interesa njenih pripadnika i u parlamentarnoj demokratskoj političkoj aktivnosti njihove legitimacije. I u savremenim modernim društvima mnoge političke stranke se oslanjaju na tradicionalni tip stranke i iz svoje organizacione strukture crpe glavne dijelove svojih snaga. Istina je da, u praksi političkog djelovanja stranaka, postoji mnogo različitih stranaka sa potpuno različitom unutrašnjom strukturom i različitim političkim gledištem, kao i različitim tipom organizacije ili uspostavljenim vodstvom.

2.2. Aristotelovo poimanje politike

Aristotelova politička filozofija, koju je najviše predstavio u svom djelu “Politika” ima krucijalan značaj za svako savremeno razumijevanje političke teorije ali i političke prakse. Aristotel za svoj ideal - antički grad polis kaže: "Čovjek treba da se popne na brdo i njegov vidokrug treba da bude država. Svrha države je sretan život." Međutim, iako je njegov misaoni horizont bio više ili manje omeđen granicama grčkog polisa, Aristotel je prodro do same suštine i funkcije same države. Aristotel je smatrao kako je apsolutno svaki pojedinac po prirodi političko biće, "zoon politikon" i zato po Aristotelu niko nije sam sebi dovoljan, da bi živio bez drugog, a "ko misli da može da živi sam i nema potrebu za drugima ili je Bog ili je zvijer", samo u zajednici uređenoj po pravu i običajima čovjek može da razvije svoje prirodne potencijale. Kada je govorio o državnom uređenju, Aristotel je demokratiju odredio kao vladavinu većine, a obzirom da je većina u najčešćoj društvenoj stvarnosti siromašna, on ističe: "To je država u kojoj je vlast u rukama siromašnih, koji se zalažu za svoje interese. Budući da nisu potpuno sposobni za praktičnu racionalnu mudrost, njihove odluke često će biti pogrešne."

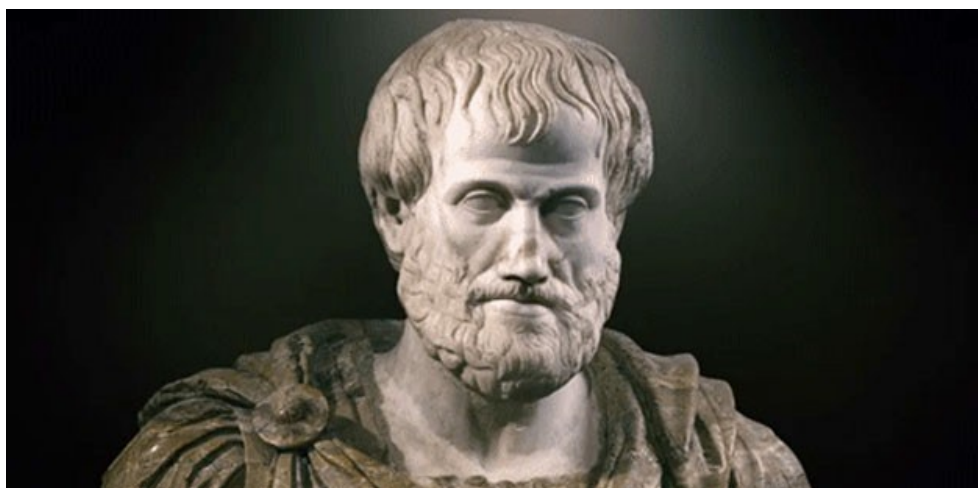
⁴. Fočo, Salih (2011) Sociologija, Sarajevo Publishing (str.202)

Po Aristotelu monarhija bi bila idealno rješenje, ali samo ako jedan čovjek u pogledu izvrsnosti toliko prevazilazi sve druge građane, da se nameće kao prirodan monarh i vladar. Aristotel također smatra da su takvi kraljevi rijetki i nepoznati, a da će monarsi gotovo sigurno vladati u svoju korist. Zato bi aristokratija, gdje vladaju oni koji su sposobni možda mogla da funkcioniše bolje. Aristotel između ostalog i smatra da se teško može vjerovati malom broju vladara, i pretvorila bi se u oligarhiju koja donosi odluke koje služe njihovim ciljevima, a ne ciljevima apsolutno cijele zajednice. Također zaključuje da je najbolji praktični oblik vladavine ustavna republika, u kojoj vlast dijele narod i neka vrsta elite. Povezuje shvatanje države sa etikom. Država je dobra kada su građani koji učestvuju u vlasti dobri i puni vrlina. Zato država od građanina zahtjeva određene vrline, bez kojih čovjek ne može koristiti svoja politička prava, ni biti od koristi društvu.

Za vrlinu prema Aristotelu su potrebne tri stvari:

- Priroda
- Navika
- Razum

Svi moraju voditi brigu, pored svog pojedinog dijela, brigu i o cjelini. Zato je i cilj države da njeguje i popravlja ljude, pa je njen smisao egzistiranja potpuno etičan. Svrha države je u sreći svih njenih građana, a dobro je najviši politički cilj kome država treba da teži.

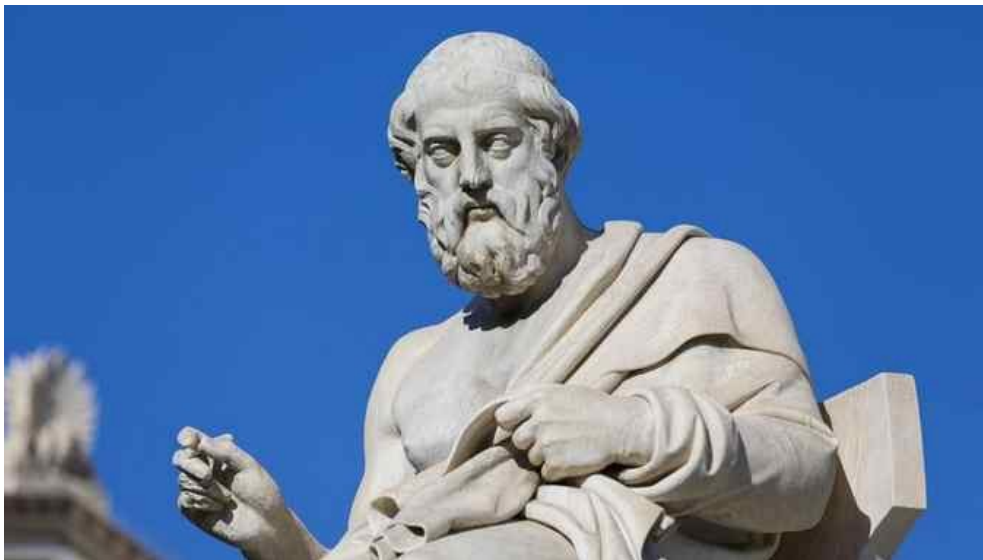
Slika 1. Aristotel – Starogrčki filozof

Izvor: <https://pixelizam.com/wp-content/uploads/2015/11/Aristotel.jpg>

2.3. Platonovo poimanje političke filozofije i idealne države

Platon je starogrčki filozof, besjednik, pisac ali jedan od najutjecajnijih ličnosti kada je riječ o zapadnoj civilizaciji koja je postavila osnove filozofije i nauke. Sokratov učenik ali i Aristotelov učitelj, dok njegovo učenje se održalo do dan danas i ujedno sačuvalo kroz spise i sva djela koja su uglavnom pisana kroz dijaloge.

Predmet Platonovog interesovanja i onog o čemu je on teoretisao jesu ideje, etika, estetika, politička filozofija i teologija. Preciznih podataka o njegovom rođenju nema, te s tim u vezi mnogi historičari su taj podatak mogli dobiti putem njegovih djela i djela njegovih učenika. Mnogi historičari i filozofi kreću od pretpostavke kako je Platon u svim svojim djelima nastojao da stvori državu u kojoj se nepravda koja je zadesila Sokrata nikada ne bi mogla da se dogodi. Platon je zapisujući svoja djela, danas omogućio direktan uvid u njegovu filozofiju svima onima kojima je to interesno područje istraživanja. Polazište je njegove filozofije učenje o idejama, koje su jedina prava zbilja, a svijet osjetilnih stvari samo je slika svijeta ideja. Prema njemu, Ideje su vječne i nepromjenljive, a osjetna bića su promjenljiva i nesavršena te postoje samo po sudjelovanju u idejama. Među idejama postoji hijerarhijski red.

Slika 2. Platon (Grčki filozof, idealist, Sokratov učenika, Aristotelov učitelj i osnivač Akademije 428. Pr.Kr. ili 427. Pr.Kr.)

Izvor: https://publisher-publish.s3.eu-central-1.amazonaws.com/pb-vijesti/swp/9sju0v/media/2019020317020_ff1a453181efead21bbe1ac7f15c679798698b4681b473ad9a3305b1c31e5181.jpeg

Prema Platonu najviša je ideja dobra koja je istovjetna s božanstvom. Svaka ideja postoji i ima mjesto na hijerarhijskoj ljestvici po većem ili manjem sudjelovanju u ideji dobra. Nasuprot svijetu ideja stoji materija, koja također, kao haotična, nesređena masa, postoji od vječnosti. Svijet nastaje tako da demijurg oblikuje materiju po uzoru na ideje. Pritom Platon ne tumači u kakvu je odnosu demijurg prema ideji dobra, to jest božanstvu, niti u kakvu su odnosu ideje prema Bogu, čiju opstojnost i glavna svojstva on na razne načine dokazuje, tako da su u njega u začetku već svi dokazi Božje opstojnosti. Čovjek pripada po duši svijetu ideja, a po tijelu prolaznom svijetu materije. Budući da je duša postojala i prije ovog života u tijelu, kamo je došla po kazni, spoznaja je tek sjećanje, koje je to uspješnije što se duša krjeposnim životom više oslobađa utjecaja tijela. Nakon smrti tijela, ona nastavlja živjeti u svijetu ideja.

2.4. Tri tipa političke kulture

- Prvi tip političke kulture je parohijalna politička kultura: Kod ovog tipa političke kulture ne postoji sudjelovanje pojedinaca u politici. Ne postoji znanje i osvještenost o središnjoj vlasti.
- Drugi tip političke kulture je podanička politička kultura: Pojedinci su svjesni središnje vlasti i političke aktivnosti, ali ne sudjeluju aktivno u politici već se smatraju podanicima vlasti.
- Treći oblik političke kulture je participativna politička kultura: Kod ovog oblika političke vlasti, pojedinci aktivno sudjeluju u politici, smatraju kako oni utječu na sistem, ali i kako on utječe na njih.

Kao poseban oblik političke kulture možemo navesti građansku kulturu gdje podanički stavovi smetaju participativnoj kulturi. U ovoj kombinaciji, pojedinci su dovoljno aktivni u politici kako bi izrazili svoje želje i interese ali ne u tolikoj mjeri da ne bi prihvatili odluke sa kojima se ne slažu. Političko djelovanje bez obzira radi li se o vlasti ili o pojedincu koji djeluje zasebno, svako političko djelovanje mora biti temeljeno na: političkoj kulturi sudionika – dakle, radi se o stajalištima i uvjerenjima građana o političkoj zajednici u kojoj žive, te se bitna svijest o sudjelovanju u političkim aktivnostima i utjecanju na promjene unutar zajednice. Slobodi – svaki pojedinac ima pravo sudjelovati u političkim aktivnostima.

3. Pojam i definicije religije

„Religija sa naučnog aspekta spada u ona pitanja koja je ponekad teško mogu odrediti ili definirati. Religiju bismo u najopćijem i najprostijem smislu mogli shvatiti i definisati kao ljudsku aktivnost. To je stvar čovjekovog uvjerenja i njegovo prihvatanje natprirodnog kao stvarnog. Većina istraživača bilo da se bave historijskom ili savremenom dimenzijom religije, slažu se u stajalištu da je religija univerzalna pojava u svim društvenim sistemima. Ona je stvarnost života i doživljaja. Spada u red duhovnih i kulturnih tvorevina koje se mogu razumjeti, a ne u potpunosti i objasniti. Zato u sociologiji danas imamo dosta visok stepen teorijske elaboracije pitanja religije. Njenom se društvenom dimenzijom danas bave kako sociolozi tako i sami teološki predstavnici.“⁵

Historičari religije upozoravaju da je religija društveni proizvod analogno svim ostalim ljudskim tvorevinama i održava se pomoću ljudi i njihove svijesti inkorporacijom novih članova u skladu sa utvrđenim obrascima i propozicijama. S obzirom na njenu društvenost, mase sljedbenika daju joj težinu i značaj. Obredi i načini iskazivanja vjerovanja afirmiraju njen kolektivitet i društvenost i povezuju jedinke u sistemu vjerske hijerarhije pomoću koje se opet, uspostavlja ugled, poštovanje i priroda vjerske funkcije. Funkcija religije u društvu i političkom životu pomno je uvijek praćena od strane države i predmet je njenog interesovanja. Utjecaj religije na poslušnost podanika u svim društvima oduvijek je bio velik, ali nerjetko su religije podupirale njihovu pobunu ili im davale podršku ili se suprotstavljale pojedinim strankama ili politikama koje nisu imale uporišta u ljudskoj i svjetovnoj moralnosti i koje su bile usmjere protiv čovjekove osobnosti. Zato društvene strukture, nerjetko i njihova moć, ovise upravo od utjecaja pojedinih religijskih institucija. U predmodernim društvima religija ima odlučujuću ulogu u procesima integracije i homogenizacije društva. Da bi društvo opstalo, potrebni su mu jaki osjećaji kohezije i solidarnosti među pojedincima. Smatram da su religiozni osjećaji u velikoj mjeri čimbenici stvaranja i jačanja kolektivnog identiteta društva kao i integriranje pojedinca u zajednicu. Funkcionalistička teorija religiju promatra iz diskursa zadovoljavanja temeljnih potreba društva. S tog stajališta, da bi moglo funkcionirati, društvo zahtjeva određeni stupanj društvene solidarnosti, sklad i integriranost svojih dijelova. Funkcija religije je doprinijeti takvim preduvjetima. Durkheim (1965.) u svom djelu “Elementarni oblici religioznog života” tvrdi da je društveni život nemoguć bez zajedničkih vrijednosti i moralnih uvjerenja koja tvore kolektivnu svijest. Religija jača kolektivnu svijest.

⁵ Fočo, Salih (2011) Sociologija, Sarajevo Publishing (str.402)

Religija također jača vrijednosti i moralna uvjerenja koji su osnovica društvenog života. Definišući neke norme kao svijeta pravila, osigurava im moć kojom će usmjeravati ljudske aktivnosti.

Parsons tvrdi da religiozna uvjerenja osiguravaju smjernice za ljudsko djelovanje, te da su mnoge norme društvenog sistema integrirane kroz religiozna vjerovanja. Religija nudi općenite smjernice za ponašanje, izražene u nizu raznolikih normi. Uspostavljajući općenita načela i moralna vjerovanja, religija pomaže da se osigura konsenzus koji je, prema Parsons, potreban za red i stabilnost u društvu. Parsons shvata religiju kao mehanizam za prilagođavanje iznenadnim stresnim događajima i kao sredstvo za ponovno uspostavljanje normiranog obrasca življenja. Religija daje smisao životu, odgovara osobi na pitanja o sebi samom i o svijetu u kojem živi.

Bronislaw Malinowski, kako ističe Haralambos (Haralambos, 1980: 438), funkciju religije vidi u situacijama emocionalnog stresa koji ugrožava solidarnost u društvu, smatrajući da takve krize dovode do razaranja društvenog života. Primjećuje da su u svim društvima životne krize ili prijelazna razdoblja kao što su rođenje, brak, smrt su praćene religioznim ritualima i ceremonijama. Najviše je to vidljivo u situacijama kada zajednica izgubi člana, odnosno kada nastupi smrt. Tada rituali obavljaju funkciju okupljanja zajednice i zajedničkog žalovanja, gdje se skupina okuplja da pruži podršku ožalošćenom. Također, rituali su prisutni i u događajima stresa koje je nemoguće u potpunosti predvidjeti ili kontrolirati. Rituali smanjuju tjeskobu, nudeći pouzdanje i osjećaj kontrole, reintegrirajući društvo povezivanjem zajednice.

Mnogo je primjera koji dokazuju da religija i danas, unatoč sekularizacijskim trendovima, vrši ulogu integracije kroz obredne procese, što se očituje slavljenjem blagdana i hodočašćenjem u poznata svetišta. Treći važan dio religije je religijski simbol. Kada govorimo o simbolima općenito, oni daju značenje i vrijednosti stvarima i oni imaju funkciju okupljanja zajednice u cjelinu. U moderno doba, simboli, naročito religijski, zadržali su svoj smisao i imaju nezamjenjivu ulogu integracijskim čimbenika. Iako religija u trenucima gladi, ratova, bolesti i nesreća djeluje kao snažan čimebnik društvene kohezije i jača osjećaj povezanosti, stišava paniku, ublažava strah te razrješuje društvene krize i na taj način spašava društvo od raspada, također može poticati ili opravdavati sukobe prema drugim neprijateljskim skupinama ili različitim religijama.

Za Marxa, religija je iluzija i opijum koja djeluje kao omamljujuće sredstvo da bi umanjilo bol i patnje podređene klase, i opravdala dominaciju i povlastice vladajuće klase. S marksističkog stajališta, većina religioznih pokreta se rađa u potlačenim klasama. Religija obećava vječno blaženstvo u životu nakon smrti, nudeći upravo ljudima nadu. U nekim religijskim vjerovanjima patnja se pretvara u vrlinu, čineći bijedu podnošljivijom. Religija također često opravdava društveni poredak pa se često bijeda i nevolje shvaćaju kao božja volja za počinjenje grijeha.

Hiljadama godina čovječanstvo je imalo duhovnu potrebu i čežnju. Čovjek je živio sa svojim nevoljama i tegobama, sa svojim nedoumicama i pitanjima, uključujući i enigmnu smrti. Religijske osjećaje izražavao je na mnogo različitih načina obraćajući se bogovima tražeći blagoslovlje i utjehu. Dok, s druge strane postojalo je milion ljudi koji nisu propagirali niti jedno vjerovanje niti jednu religiju. Njih nazivamo ateistima. S druge strane, agnosticizam, odnosno agnostike poimamo kao osobe koje zastupaju tezu da je Bog nepoznat i da se najvjerojatnije ne može upoznati. Međutim, to u potpunosti ne znači da upravo ti ljudi nemaju nikakve principe ili etiku življenja i djelovanja. Ali, ako neko prihvati religiju koju bi definisali kao odanost određenom principu, strogu dakle predanost ili vjernost, naklonost ili privrženost, tad, većina ljudi uključujući ujedno i ateiste i agnostike, ipak u svom životu pokazuje neki oblik religioznosti. U XIX i XX vijeku, pojavom i razvojem posebno društvenih nauka, razvijaju se i mnoga učenja o postanku i samoj biti religija, zbog čega danas raspolazemo sa različitim aspektima njenog proučavanja. Historičari ponajviše opisuju religiju na osnovi događaja koji proizilaze iz vjerovanja, dok teolozi se bave samim sadržajem vjerovanja, pitanjima jesu li ona uopće istinita ili lažna, te kako i na koji način ih ljudi prihvataju. Proučavanje vlastite religije nazivamo teologijom. Upravo teološko znanje se primjenjuje i u svakodnevnom ponašanju ljudi, konkretno – u etici, u posebnim obredima, te liturgiji. Ono što najviše zanima jeste sociološki pristup u proučavanju religije, a taj je da sociologija i sociolozi naglašavaju društveni vid religijskih ideja, a tu dolazimo do posebne sociološke grane - Sociologija religije. Definišemo je kao granu sociologije koja se bavi proučavanjem vjerovanja, socijalne strukture, povijesnog razvitka, tema i uloga religije u društvu. U sociologiji religije se ističe bitna uloga religije u gotovo svim društvima na Zemlji danas i tijekom cjelokupne historije. Sociolozi religije pokušavaju objasniti utjecaje društva na religiju i religije na društvo, odnosno, njihovu međusobnu povezanost.

Proučava se i na katedrama pastoralnog bogoslovlja. Predstavlja sociološko razumijevanje religioznosti, definiranje religioznosti. Znanstveno se analizira odnose sociologa prema religioznosti. Od ranih pa dalje, u užem smislu: Weber, Dürkheim, Marx i Parsons. Analizira suvremene religijske pokrete, odnose religije i medija, dobrovoljnost, morala, te suodnos religije i sociologije, istraživanja religioznosti po geografskim odrednicama (npr. Hrvatska, Europa).

3.1. Tipologija religija

Religiju ne smijemo poistovjećivati sa monoteizmom jer u većini religija postoji vjerovanje u više božanstava. U kršćanstvu koje iako se klasificira pod monoteističke religije postoji više figura istih svetih kvaliteta: Bog, Isus, Marija, Sveti duh, anđeli i sveci, dok u nekim drugim religijama uopće nema bogova. Religije donekle ne treba ni identificirati sa moralnim regulama kojima se kontrolira ponašanje vjernika, kao što su npr. Deset zapovijedi, za koje se i navodi da ih je Mojsije primio od Boga. Kod antičkih Grka, recimo, bogovi su uglavnom bili ravnodušni na sve aktivnosti kod ljudi. Religija se također ne mora uvijek baviti objašnjavanjem nastanka svijeta onakvog kakav je. U kršćanstvu se mit o Adamu i Evi uzima kao objašnjenje njihova postanka te i mnoge druge religije imaju slične mitove o postanku, a isto toliko njih ih uopće nema. Dakle, religiju bismo mogli definisati i kao sistem shvatanja, vjerovanja, ponašanja, obreda i ceremonija, zahvaljujući kojima pojedinci ili kolektiviteti stavljaju sebe u odnos sa Bogom ili sa nadnaravnim svijetom generalno. Ljudske potrebe igraju vrlo veliku ulogu u svakodnevnom životu pojedinca i snažan su izvor u objašnjavanju ljudskog ponašanja i socijalne interakcije. Teorije potreba postuliraju uvjetovanost svakog ponašanja potrebama subjekta. Prema tim teorijama svako ljudsko ponašanje je instrumentalno jer služi postizanju ciljeva kojima se zadovoljavaju potrebe. Bez obzira na to koji tip religije gledamo, potrebe za sigurnošću te potrebe za pripadanjem i afirmiranjem, ljubavlju, predstavljaju neke od osnovnih ljudskih potreba. U nastavku ću predstaviti osnovnu tipologiju religija, a tekst koji slijedi preuzet je iz djela Ivana Cvitkovića (2010) - Religije suvremenog svijeta – Četvrto dopunjeno izdanje.

Jedna od tipologija religija jeste njihova podjela po načinu nastanka. S tim u vezi one se dijele na:

- Prirodne
- Osnovane
- Objavljene religije

Prirodne religije nemaju svog osnivača. U njima su personificirane prirodne sile. Dakle „strah“ od sila koje vladaju prirodom izvor je religije. Ljudi nisu znali objasniti kako nastaju prirodne nepogode (poplave, zemljotresi i slično) čije posljedice osjećaju. Tome su onda davali natprirodne značajke. U ove religije spadaju razna vjerovanja primitivnih ljudi nastala njihovim tumačenjem događaja u prirodi. Za ovo što im šteti, vjerovalo se da je kazna za način njihovog života. Rituali su bili usmjereni na zaštitu od prirode, uspjeh je u proizvodnji ili pribavljanju hrane. Tako je kod starih Slavena bilo prisutno obožavanje potoka, vrhova planina i slično. Prirodne religije su po pravilu poprimale obilježje lokalnih uvjeta u kojima su nastajale. Pojedini autori u ovaj tip religije svrstavaju kult prirode svojstven sakupljačima i lovcima. Tu spada kult vode (rijeka, jezera), kult gaja kao sjedišta duhova, štovanje Sunca, vatre (agrarni kult vatre), drveta.

Osnovane religije imaju svog osnivača (budizam, konfucijanstvo, taoizam, religija Sikha, mnoge sljedbe i grupe iz novih religijskih pokreta i slično). Često i nije riječ o religijama u klasičnom smislu te riječi, već o nečem između religije i filozofije života. Osnivač uživa status karizmatiskog vođe. U prvoj fazi grupa nije institucionalizirana niti institucionalizacija ima neku posebnu ulogu u njoj. Tek smrću osnivača nastaje kriza karizme koja se nastoji nadomjestiti institucionalizacijom grupe.

Objavljene religije (otkrivene) su one u kojima se tvrdi da njihov tvorac nije čovjek, već da mu je religijsko učenje objavljeno, darivano, „otkriveno“ od božanstva. Objava ima ulogu otkrivanja nečega što je do tada bilo skriveno, nepoznato. Po Islamu, Objavu dobivaju jedino poslanici, a saopćava im je anđeo.⁶

Po kriteriju vjerovanja u više ili jednog boga, religije možemo podijeliti na:

- **Politeističke** – u njima se vjeruje u više bogova, a da se to ne smatra grijehom. Politeizam je karakterističan, prije svega, za niže oblike religijskog i društvenog života.
- **Monoteističke** – nastaju objedinjavanjem plemena u više oblike društvene zajednice kojima je trebala jedna zajednička religija i vjerovanje u jednog boga. U monoteističke religije spadaju židovska religija, kršćanstvo i islam.

⁶ Cvitković, Ivan (2010): Religije suvremenog svijeta – Četvrto dopunjeno izdanje, DES Sarajevo(str.145-146.)

Po etničkoj osnovi religije možemo podijeliti u tri skupine:

- **Plemenske religije** – su religije malih naroda u kojima ne postoje pisani autoriteti. Njihovo se učenje prenosi usmenom predajom (s oca na sina, s naraštaja na naraštaj), a ne pisanom tradicijom. Sljedbenici su pripadnici plemenske zajednice. Uglavnom su rasprostranjene u seoskim sredinama među onima koji su se bavili poljodjelatstvom.
- **Narodne religije** – javljaju se kao izraz kolektivnog narodnog duha. Bilo bi pogrešno smatrati kako su narodne religije karakteristika plemena i tzv. „nepismenih“ kultura. Kao jedan od podoblika narodne religije jesu nacionalne religije koje su imale i imaju ulogu u konstituisanju i odvijanju nacionalnog identiteta i nacionalne svijesti.
- **Univerzalne religije** – nadmašuju granice plemena i naroda i okupljaju sljedbenike bez obzira na njihovu narodnu i socijalnu pripadnost. One su religije svih. Zasnovane su na univerzalnoj poruci spasenja i nisu ograničene samo na neku etničku ili neku drugu skupinu. Naglašavanjem univerzalne poruke nadvladavaju se sve rasne i društvene barijere.

Po elementima koji u ovim religijama dominiraju odnosno prevladavaju V. Pavićević pravi sljedeću tipologiju:

- **Dogmatski tip** – tip u kojem je izuzetno razvijeno dogmatsko učenje.
- **Emocionalni tip** – naglasak na religijsko – čudorednim osjećanjima.
- **Ritualni tip** – na prvo mjesto stavlja religijske obrede.
- **Etički tip** – religije koje stavljaju naglasak na etičko naučavanje.⁷

3.2. Tipologija religijskih vođa

Religijski vođa je osoba pripremljena da usmjerava potiče i unaprjeđuje ostvarivanje zadataka religijske zajednice ili grupe. Onaj koji pretendira na tu ulogu mora ispunjavati određene psihološke, pa i fizičke osobine (npr. da ne hramlje, da nije slijep i slično). U nekim religijskim zajednicama pridavane su mu osobine koje su gotovo graničile sa osobinama Natprirodnog.

⁷ Cvitković, Ivan (2007) Sociologija religije, Des Sarajevo (str.147, 148, 149, 150.)

U sociologijskom smislu mogli bismo religijske vođe svrstati u nekoliko tipova. Pri tome ćemo u osnovi pratiti tipologiju koja je dominirajuća u sociologiji religije.

Prorok (hebrejski nabi – pozvani glasnik; grčki profetes – čovjek koji govori u nečije ime, od Boga poslani glasnik), pojam se ustalio u sociologiji religije koja se razvijala na Zapadu i na čiju se terminologiju imale utjecaja dominirajuće tamošnje religije. Međutim, problematično je taj pojam „prenositi“ i u druge religije. Prorok posjeduje izvornu karizmu dok je svećenik dobiva ređenjem. Weber je razlikovao dvije vrste proroka:

- a) **Etički prorok** koji najavljuje božju volju i zahtjeva pokornost kao moralnu družnost.
- b) **Egzemplarni prorok** osobnim primjerom pokazuje drugima put ka religijskom spasenju. Ovaj tip je karakterističan za Indiju.

Mesija (na hebrejskom Mašaih na starogrčkom Hristos), izbavitelj, spasitelj. S učenjem o mesiji, izbavitelju, spasitelju susrećemo se još u staroegipatskim religijama. Ovaj tip religijskog vođe javlja se u različitim religijama.

Svećenik – je najrasprotranjeniji tip religijskog vođe. On je osposobljen da, sredstvima štovanja utječe na Boga. Poštuje religijsku tradiciju, autoritet. On je profesionalac, namještenik religijske zajednice i njen „ceremonijal majstor“. Svećenik je religijski vođa čija je uloga da organizira vjerski život u mikro zajednici. Svećenička uloga je da održava zajednicu ili instituciju.⁸

3.3. Religijski simboli i njihova zloupotreba kroz historiju

Molitva je uspostavljanje odnosa s oblikom duhovnoga bića i pretpostavlja postojanje transcendentalne sile koja čovjeka nadilazi u svakom pogledu, ka kojom on može stupiti u komunikaciju. No, kod primitivnog i površnog poimanja religije, posebno kod prirodnih naroda, postoji opasnost da čovjek svoje želje smatra mjerilom božanske snage. Moliti znači razgovarati s duhovnim bićem i zadržavati se s njim, iznositi svoja razmišljanja i osjećaje i slično. Među najpoznatijim molitvama su: kršćanska molitva Oče naš, koju je prvi molio Isus Krist, katoličke molitve Zdravo Marijo, Slava Ocu, Nicejsko-carigradsko vjerovanje, pravoslavna molitva Kyrie, islamska molitva Tekbir: Allahu ekber, Alah akbar - Bog je velik i budističke mantre.

⁸ Cvitković, Ivan (2007) Sociologija religije, Des Sarajevo (str. 168-169.)

Molitva sa sobom podrazumijeva i određene rituale uključujući i religijske simbole, a neke od napoznatijih predstavljam u prilogu.

Slika 3. Simbol Islama (Polumjesec i zvijezda)

Izvor slike:

https://cdn.clipart.email/c8fa257af6f24f008965ae3b963f952e_symbol-clipart-islam-pencil-and-in-color-symbol-clipart-islam_1358-1467.png

Slika 4. Simbol Pravoslavne crkve (križ, krst)

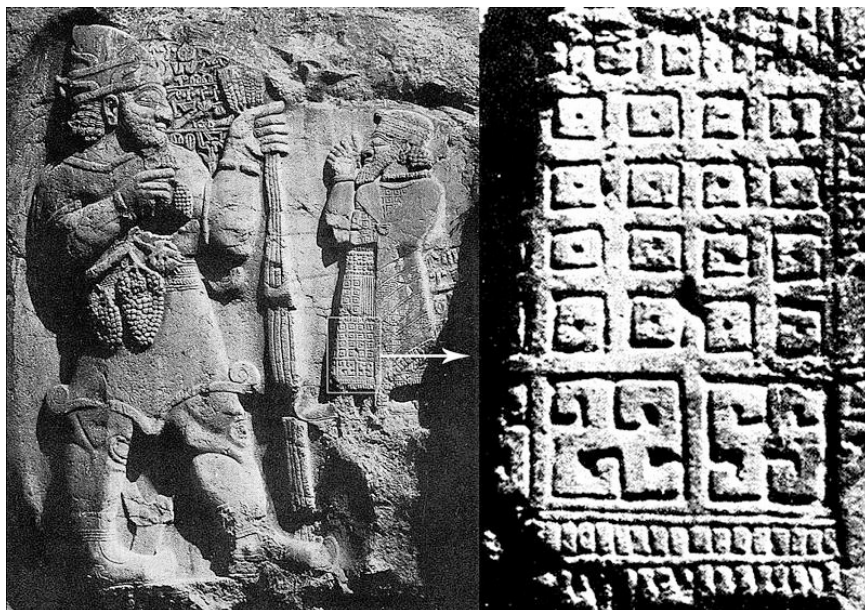
Izvor slike:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/9/90/Serbian_orthodox_cross.png/170px-Serbian_orthodox_cross.png

Slika 5. Simbol Hrišćanstva (križ, krst)

Izvor: <https://bitno3-64c8.kcdn.com/wp-content/uploads/2015/09/latinski-kri%C5%BE.jpg>

Slika 6. Religijski simbol - Svastika

Izvor:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/9/94/Sarre_Hittite_rug_Burlington_December_1908_p_144_The_Hittite_Monument_of_Ivritz_near_Eregli_Showing_unusual_form_of_Swastika.jpg/800px-

[Sarre_Hittite_rug_Burlington_December_1908_p_144_The_Hittite_Monument_of_Ivritz_near_Eregli_Showing_unusual_form_of_Swastika.jpg](#)

Riječ svastika potiče od sanskrita svastike, što znači "sreća" i "dobrobit". Svastika je ekvilateralni krst sa kracima iskrivljenim, pod pravim uglom, na lijevu ili u desnu stranu. Naziva se još i kukasti krst ili tetra-gamadion. Predstavlja sveti simbol u budizmu, hinduizmu i đainizmu. U hinduizmu svastika ima različita značenja: sreća, Sunce, Brama ili koncept samsare. Budizam, koji se krajem prvog milenijuma značajno proširio u Jugoistočnoj Aziji dotičući Kinu, Koreju i Japan, zaslužan je za širenje ovog simbola. Smatra se da se upotreba svastike od strane bon vere u Tibetu, kao i sanskritskih religija kao što su cao dai u Vijetnamu i Falun Gong u Kini takođe može pripisati širenju budizma.

Svastika se javlja od bronzanog doba do danas, te osim simboličnog nosi i vrlo snažno apotropejsko i magijsko značenje. U antičko vreme upotrebljavao se kao amajlija, znak sreće i dobrobiti, a u nekim slučajevima i kao religijski simbol. Naime, zbog svog višestrukog i izuzetno raznolikog značenja (u zavisnosti od kulture u kojoj se javila i razvila, i čiji uticaj je primila) svastika je pronađena na brojnim predmetima lične upotrebe, na zidovima pećina, katakombi, kuća, grnčariji, staklu, grobnim vazama, novcu, pečatima, i drugo.

Simbol doživljava preporod krajem XIX vijeka, nakon arheološkog istraživanja čuvenog Hajnriha Šliman. On je otkrio na mjestu drevne Troje ovaj krst. A povezo ga je sa sličnim oblikom koji je pronađen na grnčariji u Njemačkoj, za koji se spekulisalo da je religijski simbol dalekih predaka. Međutim, rad Šlimana ubrzo je preuzet od nacionalističkog pokreta, za koje je svastika bila simbol "arijevskog identiteta" i njemačkog nacionalističkog ponosa.

Ova pretpostavka Arijevskog kulturnog porijekla njemačkog naroda je vjerovatno jedan od glavnih razloga zašto je nacistička partija formalno usvojila kukasti krst kao svoj simbol u 1920. godini. Prema nekim podacima, smatra se da su bivši baltički vojnici iz I Svjetskog rata prenijeli ovaj simbol na teritorije Finske, te su se ti brojni veterani kasnije priključili nacionalističkom korpusu oformljenom da se suprotstavi tadašnjoj, posljeratnoj, vlasti.

U to vrijeme, brojni antropolozi su vjerovali da je ovaj simbol u stvari arijanski i da je njegova široka upotreba vezana za njihovo naseljavanje odnosno rasipanje duž Evrope i Azije. Tu ideju će, kasnije, propaganda u vrijeme Hitlera iskoristiti.

Međutim, od usvajanja svastike kao simbola Njemačke nacističke partije i Adolfa Hitlera, simbol danas uglavnom asocira na fašizam, rasizam, Drugi svjetski rat i holokaust. Danas svastika ima negativan prizvuk nažalost upravo zbog skorije historije i nenamjerne "zloupotrebe" simbola, ali da je on baš naprotiv imao izuzetno pozitivno značenje.

Slika 7. Svastika kao simbol nacizma, fašizma

Izvor: https://live.staticflickr.com/1544/24006736663_61b304c07e_b.jpg

4. Religija i moderna društva

Jasno je za zaključiti da je u predmodernim društvima upravo religija imala važnu ulogu u promicanju integracije. Dok se predmoderna društva oblikuju u integracijskim procesima, kod modernih društava situacija je drugačija. Moderna društva karakteriziraju procesi diferencijacije, racionalizacije i autonomizacije. Pojedinci su uvažavani prema vlastitim sposobnostima i dostignućima, a ne više prema nasljeđu. Suvremena društva teže individualizaciji pojedinca, neovisnosti u izražavanju djelatnosti te odmaku od tradicionalnog. Suvremena društva obilježena su detradicionalizacijom, individualizacijom i racionalizacijom.

Ključnu ulogu integracije nosi gospodarstvo i globalizacija, a religija kao čimbenik integracije pada u drugi plan. Također, današnja društva prati tip društvene organizacije u kojem je snažna specijalizacija različitih područja društvene djelatnosti. U suvremenim se društvima djelatnosti odvajaju jedna od druge i funkcioniraju zasebno, postaju autonomna područja neovisna jedna o drugima. Tako se religija odvajaju od politike, politika od gospodarstva itd. Takav diferencirani sustav dovodi do toga da društveni život više ne slijedi pravila jedne institucije, kao religijske. Iz toga proizlazi da religija prestaje davati pojedincima upute, norme ili pravila po kojima bi trebali živjeti.

Time religija prestaje biti integracijski čimbenik, barem u smislu stvaranja kolektivnog identiteta, te sve više postaje individualni izbor i privatna stvar pojedinca. U današnjem društvu, u kojem sve više vlada diferenciranost i individualnost, pojedinac se sve više okreće osobnoj integriranosti i duhovnosti. Berger i Luckman, ističe Haralambos (Haralambos, 1980: 444), smatraju da pomoću religije ljudi konstruiraju smisao i značenje svemira i svoga mjesta u njemu. Religija nudi konačne odgovore u pitanju života i smisla.

Život je smislen zbog smisla koji mu ljudi daju. Svijet smisla je društvena konstrukcija stvarnosti. Za razliku od drugih izvora legitimacije, samo religija povezuje smisao s konačnom stvarnošću. Prema Haralambosu, (Haralambos, 1980: 461) Bellah tvrdi da religija sve više postaje individualno traćenje smisla, a ne kolektivni čin bogoštovlja. Na taj način, religija prolazi proces individualizacije u kojem traga za vlastitim spasenjem i pronalazi vlastiti, individualni put prema konačnom smislu.

Važnost religije nije se smanjila, ali se izmijenio oblik njezina izražavanja. Učinci globalizacije na religiju još su nepoznati i mogu biti višestruki. Zato kad govorimo o njima možemo govoriti samo kroz pretpostavke.

Tako bi do privatizacije religije u modernim društvima moglo doći usljed potreba globalizacije da se nadiđu kulturne i religijske razlike među pojedincima. Tada religija zauzima mjesto u privatnom životu, među privatnim interesima i problemima te u traženju osobnog smisla pojedinca. Kada govorimo o politiziranju religija, tada njezina uloga ne ostaje ograničena na privatne aspekte života pojedinaca. U društvima u kojima postoji tijesan odnos između tradicionalnog i partikularnih kultura, religija može imati značajnu ulogu u stvaranju, održavanju i promjeni socijalnih grupa i političkih identiteta, kao i aktivnosti političkih zajednica. Mogućnost javnog utjecaja religije pretpostavlja da je, s jedne strane, dovoljno velik broj pojedinaca koji je još uvijek religiozan i da svoja religiozna stajališta izražavaju također u kolektivnim djelovanjima koji su povezani u religijskim pokretima i organizacijama i da ih one predstavljaju. Način na koji će modernizacija utjecati na religije kao čimbenik integracije u društvu još je nepoznat. Različite etape u razvoju društva i ljudske svijesti općenito donosile su i drugačije poglede i pristup tom problemu. Činjenica je da se uz stalnu promjenjivost društva mijenjaju procesi i čimbenici koji utječu na integraciju.

Jesmo li više zabrinuti za materijalni prosperitet svijeta u kojemu živimo i njegovu budućnost ili za smisao njegova prosperiteta (razvoja) i osobne egzistencije? Ako smo za prvo, možemo posegnuti za sekularizacijom kao argumentom da se ona širi, jača, modernizira se i napreduje. Moderno društvo snagu za promjenu crpi iz samoga sebe i održava se putem unutarnjih promjena. Sekularizacija u ovom slučaju posljedično dokazuje promjene u modernom društvu, širenje horizonta svjetovnosti i potiskivanje religije kao tumačenja svijeta i stvarnosti.

Ako smo više zabrinuti za drugo, tj. pitamo li se o smislu procesa modernizacije, možemo također posegnuti za sekularizacijom, kojom u ovom slučaju možemo dokazivati da suvremeni procesi modernizacije, ponajprije tehnički progres, zanemaruju pitanje smisla svijeta i duhovnu komponentu čovjeka u tom svijetu, da su nastupile sekularne vrijednosti, danas najčešće nazvane materijalističkima, koje ostavljaju stanovitu prazninu smislene ljudske egzistencije. Pravi odgovor mora uzeti u obzir oba aspekta ljudske i socijalne opstojnosti.

4.1. Religija i privreda

Tržište je temeljni mehanizam djelovanja slobodnih privatno-vlasničkih ekonomskih sustava, koji se i nazivaju tržišnim gospodarstvima. Najkraće ga se može definirati kao organiziran oblik dovođenja ponude u kontakt s potražnjom. S obzirom na predmet trgovanja, razlikuje se tržište proizvoda i usluga, tržište rada, tržište nekretnina, tržište novca, tržište vrijednosnica odnosno burza i dr. Prema području tržišta obično se razlikuju lokalna, regionalna, nacionalna i međunarodna ili globalna tržišta. Prema organizaciji i načinu djelovanja odnosno ulozi države najčešće se govori o slobodnome tržištu.

4.2. Kršćanstvo i tržište

Isus prihvaća tradiciju Staroga zavjeta i o gospodarskim dobrima, dajući joj konačnu jasnoću i puninu. Donosi poruku ljubavi prema bližnjima. Novi zavjet na više mjesta ukazuje na nužnost povjerenja, poštenja, suosjećajnosti i milosrđa odnosno na obaveze bogatih prema siromašnima te nužnost mudroga korištenja resursa (koje je Bog dao čovjeku). Stečenim imetkom valja dobro upravljati i povećavati ga, a to ilustrira Kristova prisposoba o talentima (usp. Mt 25, 14–30; Lk 19, 12–27). Ipak, za kršćane bogatstvo nije ono čemu treba težiti jer usmjerenost na stjecanje bogatstva udaljava čovjeka od Boga. U tom smislu, često se navode neke Kristove izreke.

4.3. Islam i tržište

U Islamu se trgovina poima kao društveno korisna te se često navodi da se i sam prorok Muhamed bavio trgovinom skoro dvadeset godina, a tržište sagledava kao „posvećenu instituciju“ jer (ako se odvija na ispravan način) postaje „sredstvo za postizanje veće dobrobiti za čovječanstvo i sada i poslije, i na ovom i na onom svijetu“. Smiju se proizvoditi i prodavati samo proizvodi koji su zakoniti ili dopušteni (halal) a izbjegavati bilo kakve zabranjene stvari (haram) te bilo koji oblik trgovine koji uključuje varanje, nepravdu i nesrazmjeran profit. Poslovanje koje u sebi sadrži manipulaciju, interes te spekulaciju i rizik nije dopušteno. Korupcija, prijevara i ucjena nisu dopuštene, a sve uključene u proces trgovine treba tretirati jednako i s poštovanjem.

U tom smislu često se navode sljedeći stihovi Kur'ana: „O vjernici, jedni drugima na nedozvoljen način imanja ne prisvajajte, — ali dopušteno vam je trgovanje uz obostrani pristanak.“ (4:29) ili „u trgovini daj punu mjeru i težinu,“ i „ne uskraćuj što po pravu pripada drugima“ i sličnim ajetima (6:152, 7:85, 11:84–85, 17:35, 26:183, 83: 1–3). Muslimani se ne bi smjeli uključivati u nedopuštene aktivnosti, čak i ako im mogu donijeti znatnu materijalnu korist. Tako npr. moraju uvijek birati proizvode koji su halal, čak i ako im je cijena viša, ili načine poslovanja koji su halal, čak i ako je u njima povratak investicije manji.

4.4. Hinduizam i tržište

Još u najranijim hinduskim svetim tekstovima, Vedama, mogu se naći ekonomski koncepti poput proizvodnje, razmjene, plaća, interesa, rente, profita i tržišta. Stjecanje bogatstva trgovinom u hinduizmu je legitimno, međutim, upozorava se na opasnost od bogatstva jer ono vodi čovjeka u ovisnost, osnažuje egoizam, pohlepu i zavist. Znači, smije se težiti bogatstvu u sferi svjetovnih aktivnosti, ali istodobno se mora njegovati sposobnost odvajanja, neovisnosti od materijalnoga bogatstva, ravnodušnosti prema njemu kako bi se moglo krenuti na put duhovne evolucije. Indija je danas (uz Kinu) najmnogoljudnija zemlja svijeta.

Iako još uvijek velik broj ljudi živi u siromaštvu, Indija je jedno od najbrže rastućih gospodarstava svijeta. U okružju globalizacije, sve je više velikih stranih tvrtki prisutno u Indiji te sve više Indijaca radi za njih. Često se smatra da integracija u globalno tržište znači i slabljenje tradicionalne vjere, no u slučaju Indije postoje mišljenja da svjedočimo novom uzletu hinduizma u svojevrsnom spoju s neoliberalnom ideologijom. Može se reći da je hinduizam religija vrlo otvorena za tržišno gospodarstvo jer se u hinduizmu stjecanje bogatstva smatra vrijednim osobnim postignućem i u okviru određenih pravila, čovjek njime slobodno raspolaže. Ne podupire se državno (socijalističko) zadiranje u tu slobodu.

Rad je čovjekova svrsishodna djelatnost razmjene materije s prirodom. On je osnovni činitelj čovjekova opstanka i razvoja, osnovni uvjet ljudskog života. Njim se zadovoljavaju osobne i društvene potrebe, neovisno o društvenim oblicima života. Biblija zapovijeda rad jer je potreban radi zadovoljavanja osobnih i tuđih potreba. Rad je zakon ljudskog života. (Pnz 5, 13) i čovjek je pozvan radom vladati i položiti zemlju sebi (Post I, 28) On čovjeku, po Bibliji, donosi zadovoljstvo, blagostanje, bezbrižnost, poticanje i počasti, porodične radosti.

Baptisti i kalvinisti na rad gledaju kao na jednu od svojih dužnosti prema Bogu. Kalvinisti, čak osuđuju odmaranje na posjedu, uživanje u bogatstvu, tratiti vrijeme.

Religijske zajednice koje se na ovakav način odnose spram rada mogu snažnije od drugih utjecati na gospodarske uspjehe. Zanimljivo da u Kur'anu ne nalazimo odredbe koje bi se neposredno odnosile na rad.

Ali, da li na osnovu IX, 105 („Trudi se! Allah će trud vaš vidjeti“) može se reći da je rad pripadniku Islama stroga dužnost – farz. U suri LIII, 39 kaže se da je „čovjekovo samo ono što sam uradi“.

„Stari zavjet preporučuje da se plodovi bilo kakve zasađene voćke na tri godine ne jedu. Četvrte godine plodovi su bivali posvećeni na svetkovinu zahvale Jahvi. Tek pete godine jeli su se njezini plodovi i brao njezin urod (Lev 19, 23-25). Talmud (1982:201) ne preporuča zanimanje gradnjom jer „ko se gradnjom bavi osiromašit će“. Ali se izravno zabranjuje „u zemlji Izraela“ uzgajati sitnu stoku, perad, svinje, pse (osim, „ako je vezan za lanac), te postavljati zamke za golubove (Talmud, 1982:208). A kad se „tele oteli, janje se ojanji ili se kozle okozi, sedam dana neka oстане uza svoju majku“ (Lev 22, 27)“⁹

Živimo u svijetu globaliziranoga tržišta. Nude se proizvodi sa svih strana svijeta. Promidžbene poruke globalnih tvrtki sveprisutne su, građani su obasuti hiljadama takvih poruka dnevno. To ima utjecaja na njihove stavove i sklonosti, širi tzv. potrošačku kulturu nauštrb one tradicijske određene ponajprije vjerom. U temelju je religije razlikovanje dobra od zla, odnosno norme ili odredbe što treba i ne treba činiti. Moralne odredbe određene vjere imaju utjecaja na ponašanje ljudi koji tu vjeru slijede. Vjera izgrađuje kreposti potrebne za pridržavanje moralnih načela nužnih u poslovanju. Pitanje je može li politika (bez religije) dati dostatne odgovore na gospodarske probleme, nepravde i nejednakosti na tržištu. Sve vjere traže da proizvod koji se nudi na tržištu bude visoke kvalitete i pravične cijene. Tržišni monopoli osuđuju se u svim vjerama. Lihvarenje i kamata ne podupire se u kršćanstvu, a zabranjeno je i u islamu.

⁹ Cvitković, Ivan (2007) Sociologija religije, Des Sarajevo (str.238)

4.5..Konfesionalna svijest

„Konfesionalna svijest spada u tip kolektivne svijesti. Međutim ni svaka religija pa ni svaka konfesija ne razvijaju podjednak oblik svijesti. Na primjer, ne razvijaju isti model svijesti kršćanstvo i buddhizam kao Islam. U savremenom društvu upozoravaju sociolozi, biti religiozan ne mora značiti neko znanje o sebi, već to može biti izraz želje za spoznajom sebe.

Konfesionalna svijest nije samo svijest o formalnoj pripadnosti nekoj religijskoj skupini, već i svijest o dogmatskim, moralnim i drugim zahtjevima, koji se moraju slijediti. Ona je često uvjetovana mišljenjem o toj skupini u datoj sredini, time da li je riječ o mono ili multikonfesionalnom društvu. Na razinu konfesionalne svijesti utječe i (ne)sudjelovanje u religijskoj praksi, institucionalne veze sa članovima skupine, itd. Zbog niza socijalnih, kulturnih, političkih, komunikacijskih (s drugim skupinama), migracijskih i drugih uvjeta, konfesionalna svijest može jačati, ali i slabiti. Konfesionalna svijest može jačati u uvjetima nedovoljno razvijene nacionalne svijesti (kao što je to bilo u Bosni i Hercegovini, sve do početka XX stoljeća). Naravno, mogući su sociološki modeli u kojima konfesionalna svijest potiče razvoj nacionalne svijesti.“¹⁰

5. Islam, kršćanstvo i pravoslavna crkva

Religije su nastajale u vrijeme kada je ljudski rod bio potpuno neuk. Ne neobrazovan u današnjem smislu te riječi, nego neuk i primitivan, gotovo na razini životinja: ubijanje za hranu, život u prljavštini, nehigijeni, parenje na animalnoj razini. Ljudima su trebali zakoni koji će ih dovesti u red. Religija propisuje te zakone: Ne ubij!, Ne ukradi!, Ne poželi tuđeg ženidbenog druga! Umij se i operi prije odlaska na misu (barem jednom sedmično), a ujedno daje i autoritet koji je dovoljno mistificiran da ga se ljudi boje, pogotovo pod prijetnjom kazne o neizvjesnosti zagrobnog života. I dok se tu katolička vjera zadržava u blažim granicama, Islam je otišao korak dalje pa propovijeda i pravo na osvetu. Ubojstvo ili strogo kažnjavanje onih koji se ne pridržavaju religijskih zakona, te pravo na ubojstvo svih nevjernika – pripadnika bilo koje druge religije. Također, zbog mnogoženstva, za žene su predviđena puno stroža pravila.

¹⁰ Cvitković, Ivan (2001) Sociologija spoznaje, Sarajevo: Des (str.103-104.)

S prvim ustrojem društva (plemena) nastala je i potreba za vođom. Daljnjim razvojem društvenih odnosa nastaje vladajuća kasta, a upravo se u tom trenutku javlja potreba za institucionaliziranom religijom koja na neki način opravdava vladara, odnosno daje mu nebeski autoritet (primjer: egipatski faraon), a usput propisuje i religijske zakone koji održavaju javni moral i ustroj takvog društva. Potlačen pak narod, koji ne samo da radi za svog vladara, nego je i njihov život u rukama te „božanske institucije na zemlji“ s vremenom postaje nezadovoljan i traži izbavljenje i izbavitelja – bog siromašnih.

5.1. Islam

„Religijska samoidentifikacija podrazumijeva cjelokupno socijalno držanje pojedinaca, njegov osjećaj, a ne samo formalno pripadanje religijskoj zajednici. Po formalnom kriteriju, ima mnogo krštenih, ritualno obrezanih, a koji ne moraju slijediti dogmatske, moralne i druge zahtjeve religijske zajednice i tako iskazivati religijsku pripadnost. Otud je broj onih koji formalno imaju religijsku samoidentifikaciju daleko veći od broja onih koji odlaze na misu ili na džumu. Religijska samoidentifikacija može biti uvjetovana odnosom religijska zajednica zajednica-društvo, pojedinac-religijska zajednica, mišljenjem o religijskoj zajednici u danoj sredini, time da li je riječ o monoreligijskom ili multireligijskom društvu, veličinom i brojnošću članova religijske zajednice i slično. Također, u društvima u kojima je religija imala snažniju ulogu u nastanku i jačanju nacionalnog identiteta, snažnija je religijska samoidentifikacija, teže dolazi do prelaska iz jedne religijske zajednice u drugu, jer bi to podrazumijevalo i istovremeno mijenjanje identiteta.“

(Ivan Cvitković, Rječnik religijskih pojmova. Sarajevo 2005., str.389)

Slika 8. Simbol Islama (Polumjesec i zvijezda)

Izvor: https://cdn.clipart.email/c8fa257af6f24f008965ae3b963f952e_symbol-clipart-islam-pencil-and-in-color-symbol-clipart-islam_1358-1467.png

„Islam“ je u arapskom jeziku glagolska imenica koja znači samopredanost, samopokoravanje Bogu, kako je to objavljeno kroz poruku i život Božijeg poslanika Muhaammeda. U svom prvobitnom značenju riječ musliman označava onoga ko se predaje, pokorava Bogu. Postoji, međutim, drugo značenje riječi „musliman“ koje se može prenijeti u ono prvo. Musliman je onaj ko je rođen od oca muslimana, ko prihvata vjerski identitet svojih roditelja, ali ko ne mora da podržava vjerovanja i obavlja obrede te religije, baš kao što jevrej može definisati sebe „jevrejem“ a da se ne pridržava Hagade. Definiranje Islama nije nimalo jednostavno. Islam je također, u nekim kontekstima znak osobnog i grupnog identiteta. Vrijedi istaknuti da je najmlađa od velikih svjetskih religija. Trenutačno broji oko 1,2 milijarde vjernika, što je čini najvećom religijskom zajednicom nakon kršćanstva.

Unutar nje postoje dvije skupine:

- suniti
- šijiti

Islam se najviše širi u Aziji i Africi. Sama riječ islam na arapskom znači „predanost“ - pripadnici te religije, muslimani, žele se posve predati jedinome Bogu. Oni vjeruju da je taj Bog – Allah – stvoritelj svijeta, da je svemoguć te da se brine za ljude, zbog čega su mu oni dužni apsolutnu poslušnost. Začetnik islama je prorok Muhamed, kojemu je Allah u VII stoljeću obznanio Kur'an, islamsko Sveto pismo koje sadrži vjerske tekstove, upute za bogoslužje, kao i zakone, priče - molitve. Muslimanima je Kur'an vječna riječ Božja, pa samim time božanska. Muslimanska ispovijest vjere glasi: „Allah je jedini Bog, a Muhamed je njegov poslanik.“ Doduše, u Kur'anu se spominju i kao proroci priznaju Abraham, Mojsije, Isus i drugi biblijski likovi. Međutim, muslimani vjeruju da su kršćani iskrivili njihove objave. Muhameda smatraju posljednjim prorokom, jedinim koji točno prenosi riječ Božju. Pet je osnovnih vjerskih obveza koje muslimani moraju poštovati:

- Ahada - ispovijedanje vjere
- Salat - molitva usmjerena prema Meki, moli se pet puta dnevno
- Ramazan - svakodnevni post od izlaska do zalaska sunca u mjesecu ramazanu
- Zekat - davanje milostinje
- Hadž - hodočašće u Meku tijekom dvanaestog islamskog mjeseca, svi zdravi muslimani moraju na hadž barem jednom u životu

Mišljenja sam da skoro niti jedna religija ne bi mogla preživjeti i prosperirati kao što je to Islam uspio sve do modernih vremena. Islam koji izuzetno sadrži bogat repertoar pojmova, simbola i duhovnih disciplina posredstvom koji vjernici čuvaju svoj identitet i osjećanje bivstvovanja u svijetu, svoje osjećanje bivstvovanja u dodiru sa Bogom. Kriza sa kojom se suočavaju mnogi muslimani u prilagođavanju realnostima savremenog svijeta nije posljedica nekog urođenog nedostatka fleksibilnosti na području ideja. Historijski gledano, pokazao je ogromnu adaptibilnost civilizacijskog okvira. Današnja kriza modernog Islama nije toliko kriza „duhovnog Islama“ koliko je to kriza autoriteta, onog političkog, intelektualnog i pravnog kao i duhovnog.

5.2. Kršćanstvo

Kršćanstvo je monoteistička religija s najviše vjernika, diljem svijeta. Ima otprilike dvije milijarde kršćana, a najviše ih je u Europi, Americi, Australiji i Africi. Kršćansku zajednicu čine pripadnici pojedinih crkvi i vjerskih zajednica primjerice katolici, protestanti, pravoslavci te pripadnici slobodnih crkava. U središtu kršćanstva je vjera u jednoga Boga, koji je stvoritelj svijeta i cijelog života na njemu. Kršćani Isusa Krista smatraju Sinom Božjim, koji je poprimio ljudsko obličje kada ga je rodila majka, Djevica Marija.

Isus Krist je došao među ljude kako bi ih pomirio s Bogom i donio svijetu poruku Božje ljubavi. Njegovom smrću na križu Bog je slomio silu zla. Vjera u Isusovo uskrsnuće znači da se njegova smrt ne smatra propašću nego tek početkom. Ona je svakome ko u njega vjeruje donijela dobro otkako je uskrsnuo, otvorila se nada i nov život koji nadilaze ljudske granice.

Slika 9. Simbol Kršćanstva (križ, krst)

Izvor: <https://bitno3-64c8.kxcdn.com/wp-content/uploads/2015/09/latinski-kri%C5%BE.jpg>

Isusu se pridaje drugo ime, Krist jer na grčkom Christos znači „pomazanik, spasitelj“. Kršćanstvo je nastalo u prvom stoljeću naše ere kada je u palestinskome gradu Betlehemu rođen Isus iz Nazareta. Oko 27. g. Isusa je krstio Ivan Krstitelj, nakon čega je tri godine propovijedao i iscjeljivao. Oko 30. g. rimski okupatori Svete zemlje su ga razapeli. Večer prije toga sa svojim je sljedbenicima održao Posljednju večeru. Tijekom idućih su desetljeća Isusovi učenici putovali s tom porukom i naviještali kršćansko učenje. Kršćanstvo se sve više širi Rimskim Carstvom, sve dok oko 380. nije postalo službenom rimskom religijom. Kršćanska vjera ne pridaje toliko važnosti historijskim činjenicama, koliko osobi Isusa Krista, u kojoj je Božje otkrivene postalo konkretno, a o čemu govori Biblija (Sveto pismo). U njoj se Krista prikazuje kao prekretnicu u svjetskoj historiji. Kršćanstvo se temelji na židovskoj vjeri Staroga zavjeta, ali je prema njemu bilo i u opreci. Starozavjetnom legalizmu suprotstavilo je evanđelje, a nacionalnoj religiji univerzalističku, nadnacionalnu religiju. Tijekom stoljeća kršćansko je učenje doživjelo mnoge promjene. Jedinstvo Crkve prekinuto je 1054., podjelom na Katoličku i Pravoslavnu crkvu. Jedinstvo Katoličke crkve prekinuto je tijekom reformacije u 16. stoljeću. Posljedica je nastanak samostalnih evangeličkih crkava i Anglikanske crkve u Engleskoj. Posebno velik broj slobodnih crkava i vjerskih zajednica nastao je od 18. stoljeća do sada. U 16. stoljeću nastao je pokret koji je Crkvu želio obnoviti i približiti njezinu izvoru, Bibliji. Taj je pokret u povijest ušao pod nazivom reformacija. Najpoznatiji njemački reformator bio je augustinski redovnik Martin Luther (1483.-1546.), koji je odbacio papinsku vlast. Pripadnike evangeličkih crkava proizašlih iz reformacije naziva se protestantima. Danas otprilike 53 posto kršćana pripada Katoličkoj crkvi, dvadesetak posto Evangeličkoj, oko 12 posto Pravoslavnoj te orijentalnim nacionalnim crkvama. U Katoličkoj crkvi postoji sedam svetih sakramenata:

- krštenje,
- ispovijed,
- pričest,
- potvrda (krizma),
- brak, svećenički red i
- posljednja pomast.

U Evangeličkoj crkvi postoje dva sakramenta:

- krštenje
- gospodnja večera

5.3. Pravoslavna crkva

Pravoslavnu Crkvu je osnovao sam Gospod Isus Krist i ona predstavlja živi izraz Njegovog prisustva u historiji ljudskog roda. Pravoslavlje se posebno odlikuje bogatim liturgijskim životom i svojom vjernošću apostolskom predanju. Pravoslavni hrišćani vjeruju da je upravo njihova Crkva sačuvala punoću predanja i kontinuiteta drevne Crkve, za razliku od ostalih hrišćanskih vjeroispovijesti koje su u manjoj ili većoj mjeri odstupile od zajedničkog predanja Crkve prvih deset vijekova. Danas Pravoslavna Crkva broji blizu 300 miliona vjernika koji žive u vjeri i predanju sedam Vaseljenskih Sabora. U grčkom jeziku riječ “*ORTODOKSIJA*” označava pravo vjerovanje i pravo slavljenje (Boga) i odnosi se na sve one hrišćanske zajednice i pojedince koji su sačuvali vjeru utvrđenu svetim saborima, nasuprot onima koji su odstupili od prvobitne vjere i pali u jeresi. Zvanični naziv Crkve u njenim liturgijskim i kanonskim tekstovima jeste “Pravoslavna Katoličanska (saborna) Crkva”. Pravoslavna Crkva je porodica “autokefalnih” (nezavisnih) Crkava na čelu sa Vaseljenskim Patrijarhom iz Carigrada koji posjeduje titularni i počasni primat kao prvi među jednakim (*primus inter pares*).

Pravoslavna Crkva nije centralizovana organizacija sa jednim prvosveštenikom na čelu. Jedinstvo Crkve se prije svega ogleda u zajedničkoj vjeri i zajedničkom liturgijskom opštenju i niko osim samog Krista nije glava Crkve. Broj autokefalnih crkava mijenjao se kroz historiju. Danas postoje sljedeće: Vaseljenska Patrijaršija (u Carigradu), Aleksandrijska Patrijaršija (u Egiptu), Antiohijska Patrijaršija (sa sjedištem u Damasku, Sirija), Jerusalimska Patrijaršija (Izrael), kao i Ruska, Srpska, Rumunska, Bugarska i Gruzijaska Patrijaršija, te Crkve Kipra, Grčke, Poljske, Albanije i Amerike. Takođe postoje i “autonomne” Crkve koje su u kanonskoj zavisnosti od svojih matičnih Crkava. To su Crkve: Češke i Slovačke, Sinaja, Krita, Finske, Japana, Kine i Ukrajine.

Pored toga postoji i veoma brojna pravoslavna dijaspora raseljena po cijelom svijetu i administrativno podijeljena u više jurisdikcija (koje su u zavisnosti od matičnih autokefalnih crkava). Na čelu prvih devet autokefalnih crkava nalaze se patrijarsi, dok ostale crkve predvode arhiepiskopi i mitropoliti. Ove titule su počasnog karaktera i svi episkopi su sasvim jednaki po sili koja im je darovana od Duha Svetoga.

Mnogi ozbiljni pravoslani bogoslovi su mišljenja da između Pravoslavlja i nepravoslavnih zajednica, posebno u oblasti duhovnog iskustva, shvatanja Boga i spasenja, postoji ontološka razlika koja se ne može tek tako pripisati kulturnim i intelektualnim razlikama između istoka i zapada, već je neposredna posljedica postepenog napuštanja sveštenog Predanja od strane nepravoslavnih hrišćana. U vrijeme Velikog Raskola između Rima i Konstantinopolja, istočna Pravoslavna Crkva prostirala se širom Srednjeg Istoka, Balkana i Rusije sa središtem u Konstantinopolju koji je također bio poznat kao “Novi Rim”. Historijske prilike su velikim dijelom uticale na promjenu strukture Pravoslavne Crkve ali još i danas najveći dio pravoslavnih živi u istim geografskim prostorima. Misionarska aktivnost u Aziji i emigracija na zapadu učinili su da se uticaj Pravoslavlja proširio širom svijeta.

Slika 10. Simbol Pravoslavlja (križ, krst)

Izvor slike:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/9/90/Serbian_orthodox_cross.png/170px-Serbian_orthodox_cross.png

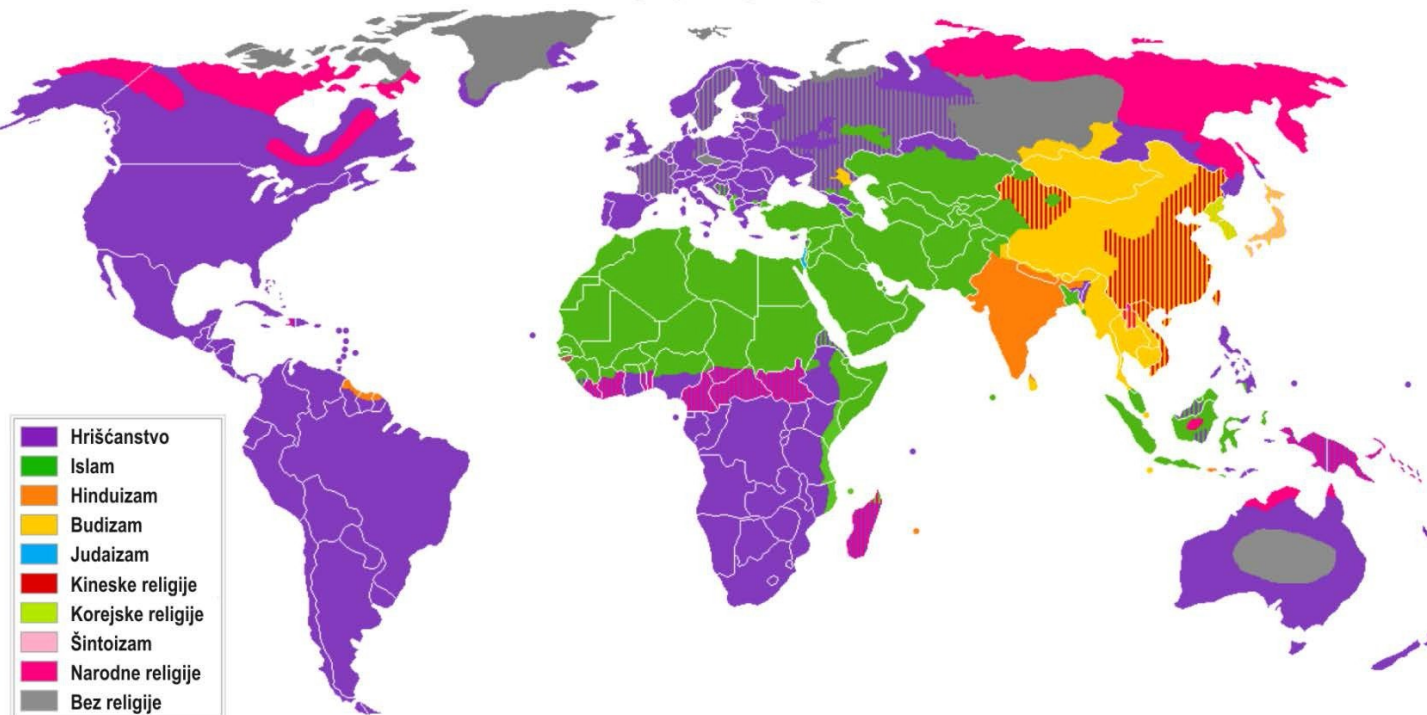
Pravoslavna Crkva je poznata po svom razvijenom monaštvu. Neprekinuto monaško predanje pravoslavne Crkve vuče svoje porijeklo iz egipatskih pustinjaških manastira u 3. i 4. vijeku. Uskoro se monaštvo proširilo širom mediteranskog basena i Evrope: u Palestini, Kapadokiji, Galiji, Irskoj, Italiji, Grčkoj i slovenskim zemljama. Monaštvo je oduvijek bilo na braniku Pravoslavlja i napravilo je trajan uticaj na cjelokupnu pravoslavnu duhovnost. Danas Pravoslavna Crkva predstavlja neprocjenjivu riznicu bogatog liturgijskog predanja koje potiče iz najranijih perioda hrišćanstva. Osjećaj sveštene ljepote i veličanstva u pravoslavnoj Božanskoj Liturgiji stvara živ i snažan osjećaj prisustvu neba na zemlji. Pravoslavna crkvena umjetnost i muzika imaju značajnu funkcionalnu ulogu u pravoslavnom životu i omogućavaju čak i tjelesnim čulima da osjete duhovnu veličinu Božjih tajni. Pravoslavne ikone nisu samo prekrasna umjetnička djela koja imaju izvjesnu estetsku i poučnu funkciju. One su prije svega sredstvo pomoću kojih opitno doživljavamo realnost Carstva nebeskog na zemlji.

5.4 Statistički podaci o religijama

RELIGIJA	BROJ PRISTALICA	PROCENAT
Hrišćanstvo	2,2 milijarde	31,50%
Islam	1,6 milijardi	22,32%
Sekularni-Nereligiozni-Agnostici/Ateisti	≤1,1 milijarda	15,35%
Hinduizam	1 milijarda	13,95%
Kineska tradicionalna religija	394 miliona	5,50%
Budizam	376 miliona	5,25%
Etničke religije (isključujući one u odvojenim kategorijama)	300 miliona	4,19%
Afričke tradicionalne religije	100 miliona	1,40%
Sikhizam	30 miliona	0,32%
Spiritizam	15 miliona	0,21%
Judaizam	14 miliona	0,20%
Bahaizam	7 miliona	0,10%
Jainizam	4,2 miliona	0,06%
Šintoizam	4 miliona	0,06%
Caodaizam	4 miliona	0,06%
Zoroastrizam	2,6 miliona	0,04%
Tenrikjoizam	2 miliona	0,02%
Neopaganizam	1 milion	0,01%
Unitarijanski univerzalizam	0,8 miliona	0,01%
Rastafarijanizam	0,6 miliona	0,01%
Ukupno	7,167 milijardi ¹¹	100%

¹¹ https://www.religija.me/?page_id=7563

RELIGIJE SVIJETA

Slika 11. Grafički geografski prikaz religijskih pripadnosti

Neosporno je da postoje određene razlike među religijama u poimanju dobra i zla, vrlina i poroka, ali prema Kungovu mišljenju, ipak nije riječ o bitnim razlikama nego uglavnom o različitim naglascima ili različitoj hijerarhiji moralnih vrijednosti.

Osobito su velike razlike u životnim običajima i pravilima ponašanja, povezanim sa pripadnošću određenoj religiji. No tim se razlikama pridaje više važnosti nego moralnim načelima koja su zajednička svim religijama. Religija pozivajući se na svoj duhovni autoritet, na božansko porijeklo morala i pozivajući se na ljudsku duhovnost i savjest, u načelu mogu uspješnije od političara i znanstvenika promicati moralna načela i pravila te od vjernika zahtjevati da ih se pridržavaju u svakodnevnom životu. Moralne poruke svih velikih religija imaju značaj kategoričkih, bezuvjetnih pravila. Pritom je značajno da su osnovne moralne poruke gotovo jednake u svim velikim religijama.

Neke od glavnih teza Kungove doktrine o međureligijskoj suradnji i općem etičkom kodeksu:

- Glavni razlog nerjetkih suprotnosti i sukoba među pojedinim svjetskim religijama je odsutnost međureligijskog dijaloga, razumijevanja i uvažavanja.
- Društveno-gospodarski obrazac poznat kao globalni neokapitalizam koji se pojavio u SAD-u početkom osamdesetih godina prošlog stoljeća, koji dobit i bogaćenje proglašava vrhovnim načelima i glavnim ciljevima čovjekova i društvena djelovanja, ne može se prihvatiti kao poželjan civilizacijski obrazac. Taj obrazac potiče egoizam, pohlepu i bogaćenje pod svaku cijenu zanemarujući ljudsku solidarnost, društvenu pravdu i očuvanje prirode.
- Alternativna sadašnjost neodrživom neokapitalističkom obrascu je stvaranje novog, postkapitalističkog, postmodernog društvenog uređenja, koje će obilježavati socijalno i ekološki regulirano tržišno gospodarstvo te ravnoteža između interesa kapitala i socijalnih i ekoloških potreba.
- Novu idejnu i vrijednostu paradigmu i na njoj zasnovan socijalno-tržišno-ekološki obrazac društvenog uređenja obilježavat će: postideološka, pluralna kultura, nastajanje multikonfesionalnog i postkonfesionalnog društva, nestanak patrijarhalnog sustava i stvaranje jednakopravnog partnerskog odnosa muškarca i žene.
- U stvaranju novog postkapitalističkog, postmodernog društva, koje će biti policentrično, multikulturalno, multikonfesionalno, svjetske religije mogu odigrati važnu ulogu. Cilj ekumenskih nastojanja nije integracija svjetskih religija u neku općeprihvaćenu religiju, nego njihova međusobna suradnja na stvaranju općeprihvatljivog etosa.
- Međureligijskim dijalogom mogao bi se postići sporazum o temeljnim etičkim i ljudskim vrijednostima. Prema tim temeljnim kriterijima čovječnosti moralno bi bilo ono što omogućuje dobrobit i razvoj ljudskog bića u svim njegovim dimenzijama.
- Glavna načela globalne etike sadržana u Deklaraciji prihvaćenoj 1993. godine na Parlamentu svjetskih religija zamišljene su kao temelj na kojem bi trebalo graditi svijet međureligijskog i međukulturalnog razumijevanja, snošljivosti i suradnje.¹²

¹² Mesarić, Milan (2008) XXI. stoljeće – Doba sudbonosnih izazova, Zagreb, Prometej (str.566)

6. Religija i politika – međusobna povezanost

Poveznica između politike i religije samo po sebi otvara niz pitanja. Ovo je područje za koje možemo reći da je izuzetno kompleksno, zanima se odnosom institucija koje su strukturno nezavisne jedna od druge. Možemo reći, kako se politika i religija bave sa većinom životnih aktivnosti u životima ljudi. Vjerska uvjerenja imaju i moralne i društvene implikacije, a prikladno je ljudima vjere izraziti ih kroz svoje građansko djelovanje u političkom poretku. Činjenica da su etička uvjerenja ukorijenjena u religiji ne diskvalificira ih iz političkog područja, međutim postavlja se pitanja kako bi ista trebala da budu predstavljena u javnoj sferi. Sve socijalne koncepcije religije uvijek su bile povezane sa političkom orijentacijom religijske zajednice i u izvjesnoj mjeri, možemo reći da su uslovljene tom orijentacijom, tako da se i u teološkoj kritici socijalizmu kod nas susrećemo sa razmatranjem odnosa religije i religijskih zajednica prema politici. Taj odnos između religije i politike, njihovog sukoba, suradnje ili donekle prožimanja jedan je od kompleksnijih i odlučujućih odnosa u oblikovanju društava, posebno na onim područjima, odnosno u onim državama koje su prošle kroz naglu tranziciju sistema uređenja i vrijednosti uz ratne sukobe, razaranja, zločine, progone, genocid i tranzicijske anomalije poput države Bosne i Hercegovine.

Na političkoj strani religija može da utječe na to za koju stranku osoba može ili bi trebala da glasa, pa čak i za koga da vodi kampanju, dok na religijskoj strani politički stavovi itekako mogu igrati veoma važnu ulogu u vjerskom obraćanju. Odnosno, ljudi nerijetko mijenjaju svoju religiju ili denominaciju da bi pronašli onu prikladnu za svoje političko uvjerenje. Kako bi stvar bila još složenija, osoba se može identificirati kao ateista ili kao agnostik i još imati „religijska iskustva“ posredovana kroz njihovu religijsku zajednicu. Život u vjerskoj zajednici može oblikovati ljude u toj zajednici i djelovati u mnogo čemu na način na koji vide svijet oko sebe, bez obzira da li kongitivno odbacuju sve obrasce vjerovanja njihove zajednice.

Uzmimo u obzir historijski kontekst dešavanja. Nemila dešavanja i generalno naš historijski prostor, aludiram na države bivše Jugoslavije (Balkan) – u religijskom i u nacionalnom smislu je tako struktuiran da nudi brojne i razne mogućnosti ponašanja religijskih institucija.

U nemilim razdobljima kroz koje su države sa Balkana prošle, „religijsko i nacionalno“ sve snažnije se pojavljivalo na javnoj sceni. Nažalost, najčešće u svojim najkontroverznijim oblicima. Rekao bih, kriva upotreba a ujedno i zloupotreba Boga, posebice ako uzmemo u obzir da su države bivše Jugoslavije po definiciji – sekularne države.

Slika 12. Ilustracija

Izvor: <https://whatnowhumanism.files.wordpress.com/2014/02/church-and-state.jpg>

Mnogo je primjera kako se krivo koristi ili zloupotrebljava Bog u bosanskohercegovačkoj politici. Bosanskohercegovački pristup politici ponekad se doima da želi i nastoji za svoju vlastitu legitimaciju koristiti religiju kao element socijalizacije i legitimacije svih društveno-političkih odluka ali i procesa koji na kraju, najviše osjećaju građani. Zbog toga možemo reći kako je sama religija koja posjeduje svoje univerzalne sadržaje postala instrument ili sredstvo diferencijacije između naroda. Mnogobrojne rasprave o ulozi religije u političkim životima država Jugoistočne Evrope su uvijek aktuelna tema, međutim, postavlja se pitanje kako tu povezanost razdvojiti, uzevši u obzir sekularnost na koju se politički lideri veoma često pozivaju, a samim time i negiraju bilo kakvu povezanost između religije i politike generalno u javno-političkom djelovanju.

6.1. Proces sekularizacije

Pitanja religije i njenog utjecaja na društvo naveli su mnoge istraživače da se mnogo više počnu baviti sa pitanjem utjecaja religije i stepenom prihvaćenosti vjerskih gledišta od strane pojedinaca. Ta istraživanja su veoma rasprostranjena, u funkciji su utjecaja religije na proces rada i industrijsko društvo. U sociologiji se taj proces naziva sekularizacijom. Sekularizacija je proces prevladavanja svjetovnog nad duhovnim, smanjivanje utjecaja religije i crkve u društvu.

„U preciznijem određenju, to je i proces odvajanja države, formiranje njenih načela prema potrebama vremena i novim uslovima privređivanja, dakle, funkcijama koje država treba da vrši neovisno od religijskih normi i gledišta. To je historijski proces emancipacije i uspostavljanja države i vlasti na osnovama volje građana i vladavine zakona. U tim odnosima i sama religija se stalno borila za svoju autonomiju i ulogu u društvu, uspostavljala različita gledišta i zauzimala pozicije u društvu.“¹³ Za sekularizaciju možemo reći kako opisuje procese sa kojima religija u potpunosti gubi utjecaj u raznim dijelovima društvenog života. Međutim, mnogobrojne rasprave o sekularizaciji jedno je od najsloženijih područja u sociologiji religije.

Naime, postoji neslaganje između pristalica koji zastupaju teze o sekularizaciji, onih koji se slažu sa osnivačima sociologije te smatraju da religija gubi moć i važnost u savremenom svijetu i onih koji tvrde da je religija i dalje bez obzira na sam proces slabljenja njenog utjecaja – i dalje itekako značajna snaga, iako se često pojavljuje u novim i prije nepoznatim oblicima. Po Weberu uspjeh racionalne kapitalističke organizacije formalno „slobodnog“ rada na Zapadu biće uzrokom jednodimenzionalnog obilježja modernog života i procesa rastuće neosjetljivosti modernog čovjeka spram sfere svetog i religijskih ustanova.

Sekularizacija je višeznačan pojam, a kanadski filozof Charles Taylor donosi tri značenja sekularizacije:

1. Sekularizacija koja se odnosi na državu i druge političke institucije.
2. Sekularizacija koja se odnosi na ljude pojedince, jer se sve više smanjuje broj vjernika.
3. Sekularizacija koja se odnosi na društvene mogućnosti koje omogućuju ili onemogućuju vjeru. Naime u pred-sekularnom dobu bilo je skoro pa nemoguće ne vjerovati u Boga, dok je u sekularnom dobu vjera samo jedna od mogućih opcija.

U vremenu sekularizacije nastupa promjena društva u njezinom temeljnom ustroju. Dolazi do rapidnog opadanja utjecaja religijskih ideja u svakidašnjem životu ljudi. Religija biva potisnuta na rub društva. Ulogu religijske zajednice, na Zapadu osobito kršćanstvo i Crkva, koje su služile socijalnoj integraciji, sada preuzimaju ekvivalenti religije. Sekularizacijom se dakle ne dešava nestanak religije nego ona mijenja svoj oblik. Njezino mjesto sada zauzima politika, znanost, umjetnost.

¹³ Fočo, Salih (2011) Sociologija, Sarajevo Publishing (str.413-414.)

„Čovjek unatoč sekularizaciji traži religijske odgovore jer je desakralizacijom svemira narasla moć anonimnosti, straha i kaosa. Sociolog Peter L. Berger govori o pojavi religijskog tržišta. Tako različite (religijske) skupne postaju međusobno konkurentne i bore se za slobodno tržište. Unatoč svemu sekularizacija nije uspjela čovjeku ponuditi odgovor na zadnje značenje života, jer se to značenje pokušalo tražiti u samoj svjetovnosti. Stoga se moderni čovjek ponovno okrenuo crkvama i religijskim skupinama u nadi da će tamo pronaći duhovnu hranu. Čovjek je žedan i gladan svetoga. S pravom se može reći da se nalazimo u postsekularnom dobu koje sa sobom nosi postsekularnu religioznost koja se najčešće pronalazi u starim religijama Azije i Amerike ali i u kršćanskim karizmatskim zajednicama. Ovo sve govori kako pitanja smrti, misterija, boli, ljubavi, grijeha, spasenja, svršetka svijeta koja je modernizacija olako odbacila itekako zanimaju modernog čovjeka. No, to znači i to da moderni i postmoderni svijet nije ponudio adekvatne odgovore na ta pitanja.“¹⁴

¹⁴

<http://www.prometej.ba/clanak/drustvo-i-znanost/sekularizacija-i-li-sekularizam-2304>

Poslužit ćemo se u osnovi i indikatorima sekularizacije koje navodi Greeley (1989.):

- Opadanje religijske samoidentifikacije
- Opadanje participacije u molitvama
- Opadanje redovitog odlaska na džumu/misu (Prelazak iz aktivnog u „sezonskog“ vjernika)
- Opadanje broja vjenčanih uz religijski ceremonijal, krštenih, obrezanih, pad broja pokopa uz religijski ceremonijal
- Opadanje zanimanja za svećenički poziv i povećanje prosječne starosti svećenstva
- Pad davanja priloga za religijsku zajednicu (župu, parohiju, džemat)
- Opadanje tiraža za religijsku zajednicu (opadanje broja knjiga i časopisa religijskog sadržaja)
- Opadanje tiraža vjerskih novina
- Pad pozornosti posvećene religijama u masovnim medijima, odnosno smanjenje prisutnosti religije u oblasti kulture i medija
- Smanjenje broja novih sljedbi
- Povećanje sekularnih tema u propovijedima na misi ili na džumi
- Pad utjecaja religija i konfesija na svakidašnji život vjernika
- Porast bikonfesionalnih brakova (ili smanjenje religijske endogamije)
- Religija i religijska zajednica gube ulogu indikatora pluralizma u društvu
- Jačanje „tržišta religija“ (razvoj religijskog pluralizma u društvu)
- Odvojenost religijskih zajednica i države
- Oslobođenje politike i znanosti od utjecaja religije i religijskih zajednica
- Laička škola
- Opadanje kulta svetaca i posjeta mjestima hodočašća
- Liberalizacija etosa
- Opadanje tradicionalnog morala
- Dezangažiranje religija i religijskih zajednica iz javnog života (politike, estetike)¹⁵

¹⁵ Cvitković, Ivan (2010): Religije suvremenog svijeta – Četvrto dopunjeno izdanje, DES Sarajevo (str.385-386.)

Opadanje utjecaja religije može se tumačiti i na drugačiji način. Funkcionalisti i dalje pripisuju veliku važnost crkvi i kao instituciji i kao sistemu vjerovanja i njenom značenju u društvu. Oni dokazuju da evolucija društva uključuje proces strukturalne diferencijacije. Različiti dijelovi društvenog sistema ostaju više specijalizirani, te tako obavljaju mnogobrojne funkcije. Iz te perspektive, religija je shvaćena kao nešto što učvršćuje društvene norme i vrijednosti te promiče društvenu solidarnost.

„Neosporno je da je uticaj društva na religijsku organizaciju, ali i njene vrijednosti, veoma velik. Taj uticaj je praćen općetehničkim i materijalnim napretkom. Transformacija crkvenih institucija je nužnost. Njihova identifikacija sa određenim poretkom i njegovim vrijednostima, danas je sve veća. Religija, primjera radi, u SAD sve više poprima i prihvata „američki način života“, vjeruj u obrazovanje, demokratiju, slobodu inicijative u poslu, slobodu mogućnosti, što joj daje za mogućnost izbora, mogućnost pripadanja i prihvatanja vjerovanja.“¹⁶ Ono što možemo zaključiti, iako neki tradicionalni oblici religioznosti u određenim mjerama slabe, religija ostaje i dalje ključna snaga našeg društvenog svijeta.

Religija u tradicionalnim ili novim oblicima mnogim ljudima omogućuje uvid u složena pitanja života i smisla na koja racionalne perspektive ne mogu dati zadovoljavajući odgovor. Stoga ne čudi da u vremenu naglih promjena mnogi ljudi traže naklonost religiji i trude se pronaći odgovore ali i utjehu upravo u religiji. Na slabljenje uloge religije u savremenom društvu uticali su protestanska reformacija, uspostavljanje modernih nacionalnih država, razvoj modernog kapitalizma, naučna revolucija.

Međutim, postoje i mišljenja da religija oživljava u savremenom društvu, a to se objašnjava reakcijom na modernost koja je fragmentizovala društvo, usamila i otuđila pojedinca, a istovremeno nije stvoren novi ideal. Pri tome se naglašava da religija pruža smisao čovjekovom životu i daje odgovore na pitanja na koja nauka ne može da odgovori.

¹⁶ Fočo, Salih (2011) Sociologija, Sarajevo Publishing (str.416)

7.Odnos politike i religije u Jugoistočnoj Evropi

Odnos politike i religije u Jugoistočnoj Evropi mnogo puta bio je u fokusu, te bismo mogli kazati kako upravo ponovno oživljavanje ideologije – konkretno religijskog nacionalizma bilo je donekle jedno od glavnih uzroka ratova unutar kojih se ujedno raspala Jugoslavija. Tadašnji komunizam kao ideologija bila je sveprisutna, međutim kada je došlo do raspada pomenute ideologije i propadanja, nacionalizam se trijumfalno vratio na društvenu scenu i rezultirao društvenim konfliktima u državama bivše zajedničke države.

Rat i poratne traume, čija dugotrajnost svjedoči o preživljavanju ratnih politika – u Bosni i Hercegovini govori se o "nedovršenom ratu" – nameću pitanje: Zašto se kršćanstvo i islam u jugoistočnoj Evropi uvijek iznova pred prijetnjom nasilnih sukoba pokazuju nesposobnim za poruke mira i nenasilja, a u poratnom razdoblju nemoćnim za poruke opraštanja i pomirenja? Jesu li religije uopće još upotrebljive kad su bili mogući ratni užasi koje simboliziraju gradovi Vukovar, Srebrenica i Sarajevo?

Religije na Jugoistoku Europe, pretežno ratničkom susretištu Istoka i Zapada, odsudno je definirao upravo stoljetni život na granicama sukobljenih civilizacija, carstava i ideologija. Neprijateljska prijetnja – trajna i neposredna – uzrokovala je snažnu ideologizaciju religija – poguban primat političkog nad religioznim. U slučaju katolicizma bio je to sukob s Islamom, Pravoslavljem i komunizmom.

Zato se kršćanstvo i islam na Jugoistoku Europe pretežno žive kao središnja oznaka etnije, koja se preuzima na temelju biološkog automatizma, a ne osobnog izbora – neosobno i kolektivistički. Ratničko ozračje ne dopušta da se ukorijeni bit religioznog – nalozi dijaloga, nenasilja, opraštanja i pomirenja. Mjera religioznog je ratnički duh. Nastali u njedrima religioznog, nacionalni identiteti počivaju na tom istom ratničkom duhu.

Slika 13. Sarajevo u periodu agresije

Izvor fotografije: <https://express.24sata.hr/media/img/3e/2a/f727b9445a778028b52c.jpeg>

Slika 14. Srebrenica – Memorijalni centar u Potočarima

Izvor fotografije: https://www.bastina.ba/images/stories/sadrzaj/2019/20190705/slika_najave.jpg

Slika 15. Vukovar

Izvor fotografije: <https://www.telegram.hr/wp-content/uploads/2016/11/profimedia-0015114616-840x545.jpg>

Niti jedna regija europskoga kontinenta u historiji nije na sličan način bila obilježena supostojanjem različitih religija kao Jugoistočna Europa. Sve do u 20. stoljeće održala se ta specifičnost religijske topografije balkanske regije. Sve tri velike svjetske monoteističke religije tamo su zastupljene brojčano značajnim skupinama, sve tri s različitim obredima i vjeroispovijestima (konfesijama). Od 3. stoljeća pr. Kr. postoje židovske zajednice u grčkom prostoru. U Bizantskom Carstvu bili su zastupljeni kako rabinski tako i karejski Židovi, koji su odbijali Mišnu i Talmud. U srednjem vijeku počelo je useljavanje iz različitih država – prije svega zbog progona uvjetovanih vjerskim razlozima – iz Njemačke, Ugarske, Španjolske, Italije, Francuske, Poljske i Litve. Od dvije velike grane europskog židovstva, Sefardi su u Jugoistočnoj Europi bili jači od Aškenaza. Njihovo je središte bilo u Solunu, gdje su utočište pronašli mnogi Židovi koji su u 16. stoljeću bili protjerani iz Španjolske. Naziv grada malkha Israel (Majka Izraela) ističe taj posebni položaj. Solun je u ranome novom vijeku bio jedini veliki europski grad sa židovskom većinom. Bilo je više od šezdeset većih i manjih sinagoga. Mnoge su pojedinačne zajednice bile nazvane prema regiji iz koje su doseljenici potekli, pri čemu je posrijedi bilo nešto što je nadilazilo samo zavičajnu povezanost. Pojedine skupine razlikovale su se u svome religijskom životu prema običajima, molitvama i obredima. Često među njima nije postojao konubij zbog religijski uvjetovanih predodžbi o čistoći, nerijetko čak ni zajedništvo stola. Slični fenomeni separacije vidljivi su i u drugim židovskim zajednicama Jugoistočne Europe. Kršćanstvo je u Jugoistočnoj Europi ukorijenjeno od apostolskih vremena. Crkveno i vjeroispovjedno razlikovanje tijekom povijesti kršćanstva vrlo je snažno obilježilo religijsku topografiju balkanskog prostora. Razilaženja između Istočne i Zapadne Crkve dolazila su do izražaja u različitim oblicima kulta i pobožnosti i mnogo prije raskola iz 1054. godine. Stara granica između Istočnoga i Zapadnoga Rimskog Carstva djelomično još i danas predstavlja crkvenu razdjelnicu. Prodori u drugo crkveno područje doveli su do promjena na obje strane. U 9. i 10. stoljeću Bizantska je crkva misionarila do Jadrana. Križarski rat protiv Bizanta 1204. i mletačka vlast u dijelovima istočnog Sredozemlja promijenili su vjeroispovjednu kartu. Katolička misija u Osmanskom Carstvu uzrokovala je nastanak zajednica u dijaspori. Više od pola tisućljeća islam je u Jugoistočnoj Europi bio religija vladajućih. To ipak nipošto nije dovelo do islamizacije koja bi u potpunosti zahvatila veće područje. Naprotiv, upravo brojne islamske zajednice unutar dominantno kršćanskoga stanovništva važan su razlog za supostojanje različitih religija u povijesnim društvima Jugoistočne Europe. Do islamizacije je tendencijski prije dolazilo u gradskim središtima nego u njihovoj okolini, ali u tom pogledu ni gradovi nisu nigdje na balkanskom prostoru bili homogeni.

Prelaskom čitavih plemenskih zajednica na Islam u planinskim područjima zapadnoga balkanskog prostora, ta se religija afirmirala i u ekstremno neurbanoj sredini. Kada se ispituju razlozi religijske raznolikosti u Jugoistočnoj Europi, potrebno je osim odnosa vladajućeg poretka i vjerske zajednice razmatrati i njihovo unutarnje ustrojstvo. Ako su pojedine vjerske zajednice uopće raspolagale središnjim instancijama, stupanj njihove uspješnosti bio je veoma različit. Rimska je crkva pod papinim vodstvom zasigurno postigla osobito visok stupanj penetracije u svome jurisdikcijskom području.

Za nametanje središnjih normi u njezinu su razvoju od posebnog značenja bile dvije faze: razvijeni srednji vijek i razdoblje protureformacije. Kako u pitanjima vjere tako i u onima svakodnevnoga religijskog života, njoj je uspjelo postići visok stupanj jedinstva. Podsjetimo se samo s tim u vezi provođenja obveznog odlaženja na misu svake nedjelje – osobito prikladna sredstva da se u potpunosti obuhvate svi pripadnici jedne župe i da se na njih utječe prema jedinstvenim vjerskim načelima. Na području svog prodora u Jugoistočnoj Europi Rimska crkva nije svuda mogla organizirati takav sustav župa.

U Hrvatskoj i Dalmaciji to je u potpunosti provedeno, dok je u Bosni, Hercegovini i Albaniji sve do 20. stoljeća to prije bila iznimka nego pravilo. Tamo su dominirale franjevačke misije koje se nisu toliko redovito i intenzivno bavile regionalnim stanovništvom.

Vizitacijska izvješća pokazuju da je u tim regijama na više načina došlo do odstupanja od propisa Rimske crkve. Sličan oblik društvenog discipliniranja koji je od vremena protureformacije provodila Rimska crkva nije bio moguć niti se za njim težilo u Pravoslavnoj crkvi. Rječit pokazatelj tih razlika jesu tzv. Libri status animarum. Od Tridentskoga koncila ti su popisi stanja duša služili župnicima za kontrolu primanja sakramenata. U Jugoistočnoj Europi nalazimo ih isključivo u katoličkim zajednicama, a u pravoslavnima ne postoji ništa slično. Takvi su im oblici religijskog života strani.

7.1. Nositelji obreda

Sa specifičnim obavljanjem obreda korespondiraju i specifični „vjerski specijalisti“, što je generalizirajući pojam koji je uveo Max Weber. U religijama koje su se tijekom povijesti etablirale u Jugoistočnoj Europi, takvi su „vjerski specijalisti“ imali različite funkcije i zadatke. Jedino kršćanstvo u svojim različitim konfesionalnim inačicama poznaje svećenika. Islam i židovstvo imaju one koji predvode molitvu, vjerske učitelje i pravne učenjake, ali ne i svećenike, jer nemaju ni žrtveno bogoslužje ni podjelu sakramenata. Čak ni one kršćanske grupacije – poput bogumila – koje su odbijale sakramente i obrede Pravoslavne crkve nisu imale svećenika.

Razlikovale su samo izabrane i sljedbenike, ali ne i svećenike i laike. Za slavlje euharistije i podjeljivanje sakramenata bilo je, naprotiv, potrebno posvećenje, kojim je svećenik dobivao osobitu vjersku snagu. Kršćansko svećenstvo tu snagu načelno dobiva posvećenjem, a ne podrijetlom. Ideja o nasljednoj karizmi u biti je strana kršćanstvu, pa tako tip svećeničke dinastije koji je postojao u antičkoj Grčkoj tu nije zaživio. Iznimka je dinastija vladika Njegoš u Cetinju, iz koje je potekla crnogorska kneževska kuća. Razlozi za to leže u plemenskom društvu izoliranog područja koje je rodbinski snažno povezano. I tu je nasljedno biskupsko dostojanstvo prenošeno sa strica na nećaka službeno putem posvećenja. Analogno se treba promatrati i situacija kada su u pravoslavnim crkvama sinovi popova postajali popovi. Duhovno obrazovanje zadobiveno u očinskom domu olakšavalo je put prema crkvenoj službi, ali je ipak odlučujućim ostalo posvećenje. Takav obiteljski kontinuitet nema nikakve veze s naslijedenom karizmom. To što u Istočnoj crkvi za razliku od Zapadne postoji fenomen svećeničkih sinova povezano je s različitim odnosom prema ženidbi klerika. Župnički (tj. parohijski) kler trebao je biti oženjen. Poželjno je bilo sklapanje braka prije đakonata i posvećenja za svećenika. Ženidba je bila zabranjena tek nakon ređenja za svećenika te u slučaju udovištva. Zapadna je crkva, naprotiv, u razvijenoj srednjem vijeku suprotno tradiciji uvela obvezni celibat. Iako je to samo pitanje crkvene discipline, obveza celibata stvorila je s obzirom na povijesno-društveni aspekt i aspekt povijesti mentaliteta bitnu razliku između nositelja obreda u Istočnoj i Zapadnoj crkvi. Za razliku od židovskih rabina ili islamskih ulema kršćanski svećenici posvećenjem postaju sakralne osobe, što ima za posljedicu uzdizanje iz zajednice vjernika onih koji obavljaju obred. Jasna podjela između klera i laika karakteristična je za stare kršćanske crkve.

- Služba Božja sa svojim liturgijskim oblikom može istaknuti poseban položaj klera, npr. liturgijskom odjećom. Liturgizam pravoslavnih crkava u okviru obnašanja obreda ističe taj posebni status. Inače, u svakodnevnom životu ne postoji posebna distanca između popova i zajednice: pravoslavni svećenik vodi uobičajen obiteljski život kao i laici. Nasuprot tome celibat svećenika u Rimokatoličkoj crkvi načelno označava posebnost, koja se ne odnosi samo na obred nego na cijeli život.
- Kler Istočne i Zapadne crkve od davnina je hijerarhijski ustrojen. Konačan oblik ta je hijerarhijska raščlamba doživjela u carskoj crkvi Rimskoga Carstva u kasnoj antici. Crkvene službene strukture i područja biskupija tada su sličile svjetovnim. Na tom zajedničkom temelju došlo je poslije tijekom srednjeg vijeka do potpuno različitih procesa na Istoku i Zapadu. Pravoslavne crkve zadržale su sinodalnu strukturu s načelno ravnopravnim biskupima.
- Uza svećenika kao posvećenog službenika, u kršćanstvu postoji i redovnik kao drugi temeljni tip »vjerskog specijalista«, koji svojom askezom postaje posvećena osoba. U istočnim je crkvama monah tradicionalno cjenjeniji od svećenika. »Oci koji nose Boga« i iz kojih progovara Duh Sveti imali su veći autoritet. Pneuma, neposredno djelotvoran Duh Božji, bio je ispred službe. U ovom smislu u istočnim su crkvama postojali elementi redovničkih religija, što prije svega vrijedi za faze slabosti u crkvenoj hijerarhiji.
- Redovništvo u Jugoistočnoj Europi razvijalo se potpuno drukčije nego na Zapadu. Dok je tamo, slijedeći pravilo svetog Benedikta, dominiralo cenobitsko redovništvo sa zajedničkim životom u samostanskim kućnim zajednicama, ovdje se uspio ustaliti anahoretski tip asketa, koji su živjeli pojedinačno, kao ravnopravni odnosno preferirani oblik monaštva. U okviru manastira, koji su živjeli cenobitski, hezihazam je poticao individualnu vjersku praksu nasuprot zajedničkoj molitvi. Sustav takozvane »idioritmije« djelovao je u sličnom smjeru.
- U pravoslavnim crkvama nikada nije došlo do povezivanja monaških zajednica u smislu njihovih nadregionalnih udruživanja sa zajedničkim normama. Osnivanje novih redova na Zapadu, koje je uzelo maha osobito u razvijenome srednjem vijeku, nema svoj pandan na Istoku. Osnivanjem novih redova postavljale su redovničke zajednice neprestano nove ciljeve na području dušobrižništva, propovijedi, studija, školstva, vjerske borbe i bolnica.

- Sufijski se redovi u islamu mogu po svome sveobuhvatnom djelovanju na velikom prostoru usporediti s redovničkim zajednicama Rimske crkve. Tako je u 13. Stoljeću u Korasanu osnovan bektashijski red, koji je vrlo uspješno djelovao na Balkanskom poluotoku i tu presadio heterodoksne vjerske predodžbe područja s kojeg je potekao. Poput franjevačkog reda u zapadnom balkanskom prostoru, i taj se red snažno prilagodio zadanim vjerskim i društvenim uvjetima područja na kojem je djelovao. Kao što su kod franjevac postojali trećoreci, i kod derviša bektashijska uz uži krug pripadnika konventa postojali su i drugi vanjski pripadnici bratstva. Paralele se, naravno, veoma brzo gube. U islamu je bilo zabranjeno redovništvo u kršćanskom smislu. Derviš nije podlijegao zabrani ženidbe. Šeik koji predsjedava konventu živio je sa svojom obitelji unutar njega. Često ga je nasljeđivao jedan od sinova. Ipak, derviše možemo sigurno okarakterizirati kao »vjerske specijaliste«, koji su snažno obilježili pučki islam Jugoistočne Europe.¹⁷

¹⁷ <file:///C:/Users/korisnik/Downloads/Mitterauer.pdf>

8. Odnos religije i politike: Pozitivne i negativne tendencije u Bosni i Hercegovini

„Umjetnost ratovanja je umjetnost uništavanja ljudi, a politika je umjetnost zavaravanja.“

Mahatma Gandhi (1869. – 1948.), jedan od osnivača indijske države, utjecajan pobornik satjagrahe ili nenasilnog protesta

Predstavivši definicije religije i politike u prvom dijelu svoga rada, a posebice ako se baziramo konkretno na religiju i njene svjetonazore, ideale kao i moralna načela, možemo ponovo izvući temeljnu poruku koja bi glasila da svaka religija propagira mir, toleranciju ali i ljubav među svim ljudima. Ako se vratimo u period bivše Jugoslavije, ako se prisjetimo konfliktinih dešavanja i nemilih događaja, pa i genocida u Bosni i Hercegovini, ne možemo a da ne istaknemo političku zloupotrebu religije koja je tad snažno djelovala na društvenoj sceni.

Temom religija u ratnoj zbilji posebno se bavio sociolog Ivan Cvitković u svom djelu „Konfesija u ratu“ gdje govori o konfesijama pred ulazak u rat države Bosne i Hercegovine, ali i govori o utjecaju samog rata na religioznost kod ljudi.

Bosna i Hercegovina jeste država koja je po svome karakteru multinacionalna, multikulturalna ali i multireligijska i uistinu to su neke od njenih glavnih odlika, rekao bih i neke od najpozitivnijih strana. U bosansko-hercegovačkoj prošlosti, iako se nije vodio niti religijski niti vjerski rat, smatram da je religija na ovaj ili onaj način bila upravo dio svih bosanskohercegovačkih nemilih, odnosno konfliktinih dešavanja. Većina religijskih zajednica u Bosni i Hercegovini imala je svoju određenu ulogu, možda ne na isti način, ali većina je bila aktivni sudionik tadašnjih društvenih procesa koji su utjecali u mnogo čemu na društvene odnose. Prisjetimo se uloge Srpske pravoslavne crkve koja je bila ideolog velikosprskog projekta i koja je direktno afirmirala sve ono što se dešavalo na prostorima bivše Jugoslavije, a ujedno i u Bosni i Hercegovini.

Sve religije kategorički odbacuju krvoprolića, međutim kada se uz njih veže politika, religije mogu završiti radikalizacijom.

„Historija je učiteljica života“ - latinska izreka

Da li se historija ponavlja i da li smo naučili bilo šta iz svoje prošlosti, potrudit ću se odgovoriti u nastavku svoga rada.

8.1. Administrativno-teritorijalno uređenje Bosne i Hercegovine

Bosna i Hercegovina je složena država, koja se prema Općem okvirnom sporazumu za mir u Bosni i Hercegovini sastoji od entiteta Federacije Bosne i Hercegovine (51% teritorije) i Republike Srpske (49% teritorije). Oblast Brčkog, koje je bilo predmet spora i međunarodne arbitraže, proglašeno je distriktom.

Entiteti: Federacija Bosne i Hercegovine i Republika Srpska su entiteti koji imaju vlastite ustave, koji treba da budu u saglasnosti sa Ustavom Bosne i Hercegovine.

- **Federacija Bosne i Hercegovine**

Federacija Bosne i Hercegovine je entitet koji se sastoji od deset kantona (koji se dalje administrativno dijele na općine) a to su Unsko-sanski, Posavski, Tuzlanski, Zeničko-dobojski, Bosansko-podrinjski, Srednjobosanski, Hercegovačko-neretvanski, Zapadno-hercegovački, Sarajevski i Livanjski kanton (Kanton 10).

Zakonodavnu vlast čini Parlament Federacije BiH, koji se sastoji od Predstavničkog/Zastupničkog doma i Doma naroda. Izvršnu vlast vrše predsjednik i dva potpredsjednika Federacije BiH, kao i Vlada Federacije BiH. Glavni grad je Sarajevo.

- **Republika Srpska**

Republika Srpska je entitet koji se administrativno dijeli na regije (Banja Luka, Doboje, Bijeljina, Pale i Trebinje), a regije se dalje dijele na opštine.

U Republici Srpskoj zakonodavnu vlast vrši Narodna Skupština Republike Srpske i Vijeće naroda. Izvršnu vlast vrše predsjednik i dva potpredsjednika Republike Srpske, kao i Vlada Republike Srpske.

Distrikt Brčko -Teritorij Brčkog koji je bio pod arbitražom, nije pripao ni Federaciji BiH ni Republici Srpskoj, već je odlukom Međunarodne arbitražne komisije za Brčko stavljen krajem 2000. godine pod upravu države Bosne i Hercegovine kao zaseban distrikt.¹⁸

¹⁸http://www.mvp.gov.ba/dobro_dosli_u_bih/drzavno_uredjenje/administrativno_teritorijalno_uredjenje/?id=265

8.2. Konfliktna dešavanja u Bosni i Hercegovini i međusobna veza između religije i politike

Na tlu Bosne i Hercegovine susreću se i međusobno prožimaju tri kulturna kruga:

- Zapadnoevropski i rimokatolički
- Istočnoevropski pravoslavni
- Orijentalni islamski

Uz različite religije i konfesije, tu su i različitosti u jeziku, običajima i tradiciji. Kao što je u nizu evropskih država jezik imao presudnu ulogu u nacionalnom diferenciranju, mnogi autori smatraju da se tu ulogu na području Bosne i Hercegovine imale različite religije i konfesije. Na toj osnovi stvarana je svijest o identifikaciji religijske (konfesionalne) i nacionalne pripadnosti, iako je u širim okvirima bivše Jugoslavije odnos između religije (konfesije) i nacije bio i drugačiji: Slovenci su rimokatolici, kao i Hrvati, ali su druge nacionalnosti; pravoslavci su i Makedonci i Crnogorci i Srbi, dakle pripadnici triju nacionalnosti; pripadnici islama su i Bošnjaci, ali i Albanci (većinom ih) Turci itd. Kada u nacionalizmu dođe do „obogotvorenja“ nacije i kad nacionalna zajednica postane vrhunska vrijednost, onda to u multinacionalnom društvu rezultira napetostima. Osobito je to vidljivo u Bosni i Hercegovini gdje su se, zbog specifične podudarnosti nacionalnog i konfesionalnog, navedene napetosti prenosile i na konfesionalne suprotnosti.

Nacija i konfesija su u bosansko-hercegovačkom ratu (1991.-1995.) nešto specifično. Tu se i nacija i konfesija nalaze na rubnim, dodirnim prostorima s drugom (trećom) nacijom i konfesijom. U istraživanjima koje je Institut za proučavanje nacionalnih odnosa u Bosni i Hercegovini proveo 1987. Pokazalo se da je svaki treći ispitanik spadao u grupu onih s jakim nacionalnim i religijskim nabojem. U toj je grupi najviše bilo osoba od 18 do 28 godina starosti. Nije stoga ni čudno što su se najžešći sukobi, najveće tragedije u bosansko-hercegovačkom ratu, dogodile upravo na rubnim, graničnim područjima između nacija (Hrvata, Srba i Bošnjaka) i konfesija (rimokatoličke, pravoslavne, te islama). To su područja dolina rijeka Bosne, Lašve, Drine i Neretve. A među počiniteljima zločina najčešće su bili oni iz navedenog dobnog uzrasta.¹⁹

¹⁹ Cvitkovic, Ivan (2004) Konfesija u ratu, Sarajevo-Zagreb: Svjetlo riječi (str.9-10.)

„Snažno je bila izražena želja za afirmacijom identiteta na religijskoj osnovi. U ratu se kao pripadnik islamske zajednice u sociologijskom smislu identificirao svaki onaj koji je bio podvrgnut islamskom obredu obrezivanja, bez obzira na intenzitet (jači ili slabiji) njegove vjere. Islam se i među bošnjačkim intelektualcima sve više prihvaćao kao pokazatelj nacionalne i kulturne identifikacije. Vjera se više vezivala za sakralizaciju života (odijevanje, pozdrav, hrana), nego za duhovni život (participiranje u molitvi, odnos prema Bogu). Islam je počeo simbolizirati pripadnost ne samo zasebnoj kulturi, već i nacionalnoj zajednici. To je postalo simbolom zasebnog života u odnosu na susjedski – kršćanski“²⁰.

Rat u Bosni i Hercegovini nastaje kao rezultat raspada Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Upravo kriza u Jugoslaviji se pojavljuje slabljenjem tadašnje komunističke vlasti, što se moglo okarakterisati kao dio općih promjena, koje su uslijedile završetkom Hladnog rata. U Jugoslaviji, komunistička partija, službeno nazvana Savez komunista Jugoslavije (SKJ), polako ali sigurno gubi svoju ideološku snagu pred najezdom nacionalističkih ideologija, koje jačaju nakon prosvjeda na Kosovu. Dok je cilj srpskih nacionalista bila centralizirana zemlja, drugi narodi su težili federalizaciji i decentralizaciji zemlje.

Produbljenje krize omogućava nacionalističkim opcijama da dođu do vlasti u drugim republikama. Među njima, Hrvatska demokratska zajednica (HDZ) na čelu s Franjom Tuđmanom, je bila najistaknutija, kao protuteža Miloševićevoj centralističkoj politici.

Dana 22. decembra 1990., Hrvatski sabor usvaja novi Ustav, a Srbi tvrde da su im oduzeta neka prava, koja su imali u prethodnom, socijalističkom ustavu. To je stvorilo temelj za nacionalističke akcije među Srbima u Hrvatskoj. Ubrzo nakon usvajanja novog ustava, Slovenija i Hrvatska započinju proces osamostaljivanja. 25. juna 1991.

Slovenija i Hrvatska su proglasile neovisnost, što je dovelo do kratkog oružanog sukoba u Sloveniji, nazvanog Desetodnevni rat, ali i sveopćeg rata u Hrvatskoj, u područjima s značajnim brojem srpskog stanovništva. Domovinski rat je rezultirao Rezolucijom Vijeća sigurnosti UN-a donesena 1992. godine.

²⁰ Cvitkovic, Ivan (2004) Konfesija u ratu, Sarajevo-Zagreb: Svjetlo riječi (str.11.)

Nove političke snage pojavile su se i na političkoj sceni SR Bosne i Hercegovine. Najprije je u Sarajevu, u maju 1990. osnovana stranka muslimanskog naroda, imena Stranka demokratske akcije. Njen prvi predsjednik je bio Alija Izetbegović, koji je tijekom osamdesetih godina, bio osuđen na robiju zbog promicanja ideja panislamizma i vjerskog fundamentalizma, sadržanog u Islamskoj deklaraciji. Uz mnogobrojne političke mitinge i vjersko-političke manifestacije, uz politizaciju srpskih žrtava iz Drugoga svjetskog rata, u Sarajevu je 12. srpnja 1990. osnovana Srpska demokratska stranka, čiji je predsjednik postao Radovan Karadžić. Program Franje Tuđmana i Hrvatske demokratske zajednice snažno je utjecao na Hrvate u Bosni i Hercegovini, tako je posljednja nacionalna politička stranka, Hrvatska demokratska zajednica Bosne i Hercegovine, osnovana u kolovozu 1990. Za predsjednika stranke najprije je izabran Davor Perinović, no nakon njegova posjeta Hrvatima u Australiji došlo je do određenih tenzija pa je 7. rujna iste godine opozvan s dužnosti. Na njegovo mjesto izabran je Stjepan Kljuić.

Na prvim slobodnim demokratskim skupštinskim izborima 18. studenog 1990. godine, pobijedila je koalicija tri najveće nacionalne stranke u zemlji sastavljena od Stranke demokratske akcije, Srpske demokratske stranke i Hrvatske demokratske zajednice.

Politička stranka	Vijeće građana	Vijeće općina
Stranka demokratske akcije	43	43
Srpska demokratska stranka	34	38
Hrvatska demokratska zajednica	21	23
ostale stranke	32	6

Slika 16. Izvod iz rezultata izbora 1990. godine u BiH
Izvor: www.wikipedia.com

Slika 17. Kartografski prikaz

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/8/81/Local_elections_1990_B%26H.png/220px-Local_elections_1990_B%26H.png

„Stranka demokratske akcije nije bježala od toga da Islam upotrijebi kao političku ideologiju. Vodstvo te stranke kao da nije prikrivalo svoju želju za društvenim odnosima koji će biti u skladu sa načelima Islama. U situaciji kad je prijetila opasnost za fizičko uništenje Bošnjaka vodstvo SDA nije moglo a da ne iskoristi politički potencijal koji je predstavljalo pripadništvo toga naroda islamu. Opasnost od uništenja vezivana je za težnju za dominacijom nad drugima koji pripadaju i drugoj religiji. Islam se tako pojavio kao „nacionalna religija“ Bošnjaka koju drugi preziru i progone (ubijaju i progone njene pripadnike, uništavaju džamije itd). U takvoj situaciji masama se sugerisalo da brane ne samo nacionalne Bošnjačke, već i nacionalni bošnjački identitet. Korijen dezintegrativnih uloga religija i konfesija na prostoru Bosne i Hercegovine leži u razlikama koje su zapravo duboka tektonska pukotina i dubok kanjon na ovom tlu. U takvoj je situaciji nacionalna zajednica počela koristiti i konfesiju kao faktor nacionalne integracije. To je kulminiralo sijaanjem straha u narodu od pokatoličenja, popravoroslavljavanja, od islamskog fundamentalizma. Tako su religija i konfesija dobile ulogu sredstva nacionalne integracije i konsolidacije, ali i društvene dezintegracije.

Dominira stav o jedinstvu konfesionalnog i nacionalnog bića, da jačanjem religije i konfesije jača i nacija. Religija igra neku vrstu nacionalne ideologije. Vršiti se sakralizacija nacionalnoga. Ako se u ratu klicalo „Bog i Hrvati“ ili „Bog čuva Srbiju“, „Bog je uz Srbe“, time se Bog „prisvajao“ i „nacionalizirao“. Sakralizirale su se i nacionalne tradicije, pa i događaji i osobe iz nacionalne historije. Religijski blagdani poprimili su karakter nacionalnih te i njihovo obilježavanje protječe u skladu sa narodnim i folklornim običajima. Time i jača svijest o neodvojivosti religijskog od nacionalnog. Vjera postaje „dokaz“ nacionalnosti, odnosno konfesionalna pripadnost „dokaz“ nacionalne pripadnosti.“²¹

Veoma lako se zaključuje kako religija postaje zloupotrijebljena i služi kao osnovni svjetonazor mnogim društvima, posebice društvima na prostorima Balkana. U pomenutom procesu događaju se i neke negativne društveno-političke posljedice porasta religioznosti i povratka „svetog“, gdje ujedno religija postaje dio mnogo šireg konteksta. S druge strane, religijske, duhovne vođe koriste situaciju kako bi restrukturirali svoj društveni i duhovni status i poziciju. Zaključujemo da se sve to odražava na pozitivan aspekt njihovog statusa u društvu i u državama od materijalnog pa sve do ideološkog.

²¹ Cvitkovic, Ivan (2004) Konfesija u ratu, Sarajevo-Zagreb: Svjetlo riječi (str.15-16.)

U Bosni i Hercegovina stalno je zastupljena teza o ugroženosti katolika, muslimana, pravoslavaca. Zagovara se multietničnost, multikulturalnost, međutim na kraju, ipak svako na svome određenom bosansko-hercegovačkom području želi ostati „čist“ sa svojim religijskim, nacionalnim ali i kulturnim identitetom. Nerjetki su i slučajevi kada pojedini etniciteti za sve svoje želje koje imaju, isto mišljenje traže u državama regiona poput Hrvatske i Srbije, te ih nalaze ih u svojim nacionalnim „starateljima“. Traženje afirmiranja izvan granica države Bosne i Hercegovine temeljenoj po Dejtonskom sporazumu, gdje su jamci održivosti Bosne i Hercegovine kao cjelovite države potpisali Franjo Tuđman, Slobodan Milošević i Alija Izetbegović ne vodi nikud. Tim potezima i u političkom, kao i u religijskom smislu dolazimo na isto. Dejtonski mirovni sporazum zaustavio je rat, ali iza sebe ostavio je duboko podijeljeno društvo u nacionalnom ali i u religijskom smislu, čemu u prilog ide činjenica nepovjerenja, prebrojavanja i brojanja nacionalnih i religijskih „krvnih zrnaca“.

Nacionalna identifikacija	Osjeća li se čovjek sigurnijim kad živi u okolišu gdje je većina pripadnika njegove nacije?		
	<i>da</i>	<i>Ne</i>	<i>ne znam</i>
Muslimani	31,72	27,04	41,24
Hrvati	25,47	36,26	38,27
Srbi	26,87	29,36	43,78
Ostali	36,27	16,34	47,39

Slika 17. Tabelarni prikaz nacionalne identifikacije i osjećaja sigurnosti u okolišu gdje je većina pripadnika njegove nacije

Izvor: Cvitkovic, Ivan (2004) Konfesija u ratu, Sarajevo-Zagreb: Svjetlo riječi (str. 51)

„Vjernici su u 43,13% slučajeva smatrali da su sigurniji u okolišu gdje su pripadnici njihove nacije u većini, ateisti u 27,98% slučajeva izjavljivali su da su sigurniji među većinom pripadnika svoje nacije (Bakić, 1991:39). Promijenjene društvene okolnosti mogu dovesti i do promjena u odnosima među konfesijama i njihovim sljedbenicima. Moguće je da pripadnici jedne konfesije žele povećati teritorijalni prostor za sebe, a to neminovno vodi reduciranju prostora za pripadnike druge-treće konfesije. To završava u polarizaciji i dezorganizaciji. Javlja se svijest da se samo pod okriljem vlastite grupe može biti siguran.“²²

²² Cvitkovic, Ivan (2004) Konfesija u ratu, Sarajevo-Zagreb: Svjetlo riječi (str. 51)

Jedno od najčešćih pitanja koja se postavljaju, a tiču se teme rata i perioda konflikata dešavanja na području bivše Jugoslavije, konkretnije Bosne i Hercegovine jeste, da li je to bio rat iz određenih političkih grupa, nacionalnih stranaka u okviru države?

Sociološki gledano, međusobno relativno odvajanje religijskih zajednica i države (apsolutno odvajanje je nemoguće postići, bar ne sa sociološkog stanovišta) ne znači i apsolutno odvajanje religijskih zajednica od politike. Istina, religijske zajednice imaju vlastito područje djelatnosti izvan politike.

Sociološki gledano, međusobno relativno odvajanje religijskih zajednica i države (apsolutno odvajanje je nemoguće postići, bar ne sa sociološkog stanovišta) ne znači i apsolutno odvajanje religijskih zajednica od politike. Istina, religijske zajednice imaju vlastito područje djelatnosti izvan politike, ali ima također i područja u kojima prelaze granice svoje religijske djelatnosti. Politizacija religijskih zajednica naročito je uočljiva u periodu izrazitijih društvenih protivrječnosti koje prate razvitak socijalističkog društva, a koje im otvaraju mogućnost za djelatnost na političkom planu. To ih je dovelo u različite sociološke tipove odnosa sa politikom. U multikonfesionalnom društvu kakvo je jugoslovensko bilo izostala je podrška političke zajednice jednoj religijskoj zajednici, te je stvorena veća mogućnost za njihovo međusobno razdvajanje. To je kako se ističe i teolog Tomislav Šagi-Bunić, omogućilo i religijskoj zajednici da sačuva svoju religijsku bit.²³

Članovi religijskih zajednica mogu međusobno imati vrlo različita politička mišljenja i opredjeljenja, ali moraju biti zainteresirani za zajednička pitanja cijele političke zajednice, ističe se u teološkoj kritici. U tom slučaju oni ne nastupaju kao članovi religijskih zajednica, već kao građani, članovi političke zajednice. Svojim nastupima na političkom području oni ne predstavljaju religijske zajednice, već nastupaju u svoje ime. Na taj način i religijske zajednice neće moći sebe da shvate kao „političke organizacije“ ili pak kao zajednice koje mogu stati uz neku političku organizaciju, piše Tomislav Šagi-Bunić.²⁴

²³ file:///C:/Users/korisnik/Downloads/politicka_misao_1978_4_653_667.pdf str.656

²⁴ file:///C:/Users/korisnik/Downloads/politicka_misao_1978_4_653_667.pdf str.661

„Bosnu i Hercegovinu su pred rat sačinjavala dominantno tri etnosa i više narodnosti. Mnogi su smatrali da su načela ravnopravnosti i jednakosti, bratstvo i jedinstvo, porast kulture međusobnog uvažavanja i razumijevanja među narodima, zauvijek potisnuli mogućnost bratoubilačkog rata. Zaboravljalo se da ni nacionalni, kao ni svi drugi „među“-odnosi nisu jednom zauvijek dani, da i taj prekrasni vrt zahvata korov ako se stalno neće njegovati.“²⁵ „U ratu koji nosi i etnička obilježja gube svi narodi. Tako je bilo i u bosansko-hercegovačkom ratu. Nacionalne stranke su svojom politikom i ratom stvarale mržnju kod Bošnjaka i Hrvata prema Srbima i obratno, te privid da se ne može živjeti zajedno. U ratu svako nalazi opravdanje za ubijanje i mržnju. Mržnja prema neprijatelju postaje legitimna.“²⁶ Ratna događanja 1992. imala su svoju političku predigru u drugoj polovini 1991. U političkom smislu bosanski su Srbi 24. listopada 1991. osnovali Skupštinu srpskog naroda u Bosni i Hercegovini. Na temelju plebiscita srpskog naroda BiH 9. i 10. listopada 1991., 21. listopada verificirane su proglašene srpske autonomne oblasti u BiH. Sljedeći korak bio je 21. prosinca 1991. kada je donesena Odluka da se pristupi formiranju Republike Srpske Bosne i Hercegovine što je učinjeno 9. siječnja 1992. Time je već započeti proces rastrojavanja središnjih republičkih organa vlasti na jednom dijelu BiH došao do samog kraja. Nakon Srba i bosanskohercegovački su Hrvati pokazali potrebu za organiziranjem u republici koja je svakim danom to bila sve manje. Na sastanku predsjednika kriznih štabova Hercegovačke i Travničke regionalne zajednice u Grudama 12. studenog 1991. zaključeno je da hrvatski narod u Bosni i Hercegovini mora konačno povesti odlučnu, aktivnu politiku koja treba dovesti do realizacije našeg vjekovnog sna - zajedničke hrvatske države. Dok su ti zaključci govorili o strategiji bosanskohercegovačkih Hrvata koja je bila stvaranje Suverene Hrvatske u njenim i etničkim i povijesnim (sada mogućim) granicama, šest dana poslije otklonila ih je donesena Odluka o uspostavi Hrvatske zajednice Herceg-Bosna, kojom je odlučeno da će Zajednica ... štovati demokratski izabranu vlast Republike Bosne i Hercegovine dok postoji državna nezavisnost Bosne i Hercegovine u odnosu na bivšu ili svaku drugu Jugoslaviju. U Odluci o suverenosti Skupštine BiH od 15. listopada 1991. između ostalog stoji da će se Bosna i Hercegovina razvijati kao građanska republika, suverena i nedjeljiva država. U sukobima između Srbije i Hrvatske bit će neutralna, a u jugoslavenskoj zajednici može ostati samo ako ostanu Srbija i Hrvatska, što ocrtava muslimanski stav. Za druga dva naroda taj je stav već bio anakronizam. Jugoslavija se raspadala, a BiH je bila Jugoslavija u malome.

²⁵ Cvitkovic, Ivan (2004) Konfesija u ratu, Sarajevo-Zagreb: Svjetlo riječi (str.62)

²⁶ Cvitkovic, Ivan (2004) Konfesija u ratu, Sarajevo-Zagreb: Svjetlo riječi (str. 63)

8.3. Uloga religije i vjerskih obreda u konfliktnim dešavanjima u Bosni i Hercegovini

Sudjelovanje u obredima može imati estetsku, socijalnu, religijsku ili povremeno, individualnu molitvu. Ono može utjecati na razvoj osjećanja, odnos prema nadnaravnom. U takve obrede spada i odlazak u crkvu. Psiholozi ukazuju da to može smanjiti emocionalne napetosti i konflikte. On može biti jedan, ali ni u kom slučaju dovoljno relevantan pokazatelj sociološke i to, prije svega, tzv. crkvene religioznosti. Čak odlazak na misu ili džumu povremeno za vjerskih blagdana, može biti zasnovan i na nereligijskim motivima, kao što je težnja za dokazom svoje socijalne lojalnosti i pripadnosti. Može to biti i vjernost tradicionalnim običajima, a ne znak religijske vitalnosti. (Jukić, 1973:290). Seljak će u nekim od masovnih crkvenih obreda vidjeti i doživljavati svoje narodne svečanosti, pa će u njima i sudjelovati. U višenacionalnoj i višekonfesionalnoj sredini može to imati značaj političke ili nacionalne manifestacije (npr. obredi u pravoslavnim crkvama koji su održavani povodom 600. Obljetnice kosovske bitke) Participacija u obredima jača kod pojedinca svijest o pripadnosti i odanosti grupi, identifikaciju s njom.

U istraživanju hrvatske obitelji u Sarajevu postavili smo pitanje o obavljanju zajedničke obiteljske molitve. Dobili smo odgovore:

Učestalost molitve	Prije rata	Tijekom rata
Redovito	10,79	14,55
Ponekad	45,55	44,60
Izuzetno	14,08	15,03
Nikada	25,82	29,58

Zapažen je blagi porast obavljanja zajedničke obiteljske molitve u ratu. Bojovnicima HB Kralj Tvrtko postavili smo pitanje da li individualno mole i dobili sljedeću distribuciju odgovora:

Individualna molitva	redovito	ponekad	izuzetno	nikada
HB Kralj Tvrtko	29,41,	33,33	19,61	17,65

²⁷

²⁷ Cvitkovic, Ivan (2004) Konfesija u ratu, Sarajevo-Zagreb: Svjetlo riječi (str. 54)

Istraživanja objavljeno nekoliko godina prije rata pokazivala su trend opadanja tog vida religijske participacije, osim sezonskog za Božić, Bajram, Uskrs, i slično. Ali takvi odlasci u bogomolju i nisu morali biti neki veliki pokazatelj religioznosti i vezanosti za religijsku zajednicu, jer tada su znali u bogomolju doći i ateisti, indiferentni, pa i pripadnici drugih religija. Nedjeljno pohađanje mise za rimokatolike predstavlja obavezu, tako da nesudjelovanje u tom vidu religijske participacije predstavlja grijeh.

Idete li na misu?	redovito	Povremeno	Samo za blagdane	nikada	Ne želim odgovoriti
HB Kralj Tvrtko	31,4	41,18	9,8	9,8	1,85

Nacionalni barjaci i vjerski simboli u borbi postaju pokazatelji političkog i ratnog savezništva. Prihvata se vjerovanje da predmeti koji simboliziraju religijsku pripadnost mogu pomoći u izbjegavanju tragične sudbine na bojištu i pomoći za uspjeh u ratnoj akciji.

Ispitanici	Prije rata		Tijekom rata	
	da	ne	da	ne
HB Kralj Tvrtko	17,65	82,35	43,14	56,86
Hrvati u Sa	47,37	52,63	56,68	43,32
Ukupno	42,09	57,91	52,08	47,92

Međutim nošenje amajlije u cilju zaštite nije u sukobu sa kršćanskom tradicijom. U Europi oko 33% mladih vjeruje u moć amajlija Bojovnike HB Kralj Tvrtko smo pitali jesu li nosili i nose li neku amajliju?

Jeste li nosili i nosite li neku amajliju?	Prije rata		Poslije rata	
	da	ne	da	ne
HB Kralj Tvrtko	27,4	72,6	43,1	56,9

Uočljivo je da je rat utjecao na znatno veće nošenje amajlija u odnosu na predratni period.²⁸

²⁸ Cvitkovic, Ivan (2004) Konfesija u ratu, Sarajevo-Zagreb: Svjetlo riječi (str. 55, 56, 57)

9. Bosna i Hercegovina danas

Iako je mnogo godina prošlo od agresije na Bosnu i Hercegovinu, religijska i nacionalna netrpeljivost je sveprisutna. Bitno za istaknuti jeste to da je sloboda vjere je propisana Ustavom Bosne i Hercegovine i Ustavima entiteta, dakle, Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske. Zakonom o slobodi vjere su također propisana sveobuhvatna prava vjerskih zajednica. Ovi i drugi zakoni te politike su doprinijeli uglavnom slobodnom ispovijedanju vjere. Međutim, mnoge društvene zloupotrebe i diskriminacije zbog različitih vjerskih pripadnosti, načela, ideologija ili vjerovanja su se nastavile u Bosni i Hercegovini i do danas su prisutne na društvenoj sceni. Donekle, možemo reći kako su opali incidenti gdje su meta bili religijski simboli, imovina ili područja u kojima dominira jedna od tri etničke grupe. Identifikacija sa religijskom i danas se razlikuje kod sve tri tradicionalne religijske zajednice. Vrijedi istaknuti kako postoje područja gdje postoji mnogo više vjernika, posebice u seoskim područjima.

Religija kao i u prošlim vremenima, osoba i danas služi kao sredstvo identifikacije zajednice ili etniciteta, dok vjerski obredi su donekle ograničeni na značajne životne događaje kao što su rođenje, stupanje u brak ili smrt. Etničko čišćenje za vrijeme rata od 1992. do 1995. godine uzrokovalo je unutrašnju migraciju i kretanja izbjeglica, što je dovelo do segregacije stanovništva u odvojena etničko-vjerska područja. Kao rezultat, većina pripadnika srpske pravoslavne crkve živi u RS-u, a većina muslimana i katolika u Federaciji. Unutar Federacije i dalje postoje jasna područja sa većinskim muslimanskim i katoličkim stanovništvom, pri čemu većina katolika živi u Hercegovini a većina muslimana u srednjoj Bosni. Jevrejska zajednica, kao i protestanti i većina drugih malih vjerskih zajednica u BiH, ima najviše pripadnika u Sarajevu. Linije koje razgraničavaju politiku, etnički identitet i vjeru su često bile nejasne.

Političke partije kojima dominira jedna etnička zajednica i dalje su moćne i nastavljaju se direktno identifikovati sa vjerom koja je povezana sa njihovom dominantnom etničkom zajednicom. Mnoge vođe političkih partija koriste vjeru za jačanje svog kredibiliteta kod birača. Vjerske vođe su imale veliki uticaj na vladinu politiku i programe, ponekad na uštrb nevjernika ili pripadnika druge vjere.

U nastavku citiram prvi član Zakona o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u Bosni i Hercegovini:

Član 1.

Ovim zakonom se, poštujući vlastita naslijeđa i tradicionalne vrijednosti tolerancije i suživota prisutnih u viševjerskom karakteru Bosne i Hercegovine, a u namjeri da se doprinese unapređivanju međusobnog razumijevanja i poštivanja prava na slobodu savjesti i vjere, uređuje jedinstveni pravni okvir u kojem će sve crkve i vjerske zajednice u Bosni i Hercegovini djelovati i biti izjednačene u pravima i obavezama bez ikakve diskriminacije. Ovim zakonom garantira se svakom čovjeku pravo na slobodu savjesti i vjere u skladu sa Ustavom Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: Ustav), najvišim međunarodnim standardima ljudskih prava sadržanih u međunarodnim deklaracijama i konvencijama o slobodi savjesti i vjere, koji su sastavni dio Ustava i pravnog sistema Bosne i Hercegovine.²⁹

Vrijedi istaknuti i doprinos Međureligijskog vijeća koje je osnovano u Bosni i Hercegovini 1997. godine. Zahvaljujući zalaganjem reisu-l-uleme Mustafe ef. Cerića, Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, mitropolita dabrobosanskog Nikolaja, Srpske pravoslavne crkve, Vinka kardinala Puljića, Rimokatoličke crkve i Jakoba Fincija, Jevrejske zajednice u Bosni i Hercegovini. Kako se između ostalog i navodi na oficijalnoj stranici Međureligijskoj vijeća Bosne i Hercegovine, ideja za osnivanjem samog Vijeća, predstavljalo je donekle pomirenje među narodima u Bosni i Hercegovini, gdje samo nakon godinu dana, rat je bio realitet kako Bosne i Hercegovine, tako i država u bivšoj Jugoslaviji. Zahvaljujući Međureligijskom vijeću Bosne i Hercegovine i projektima pod njihovim rukovodstvom, atmosfera u bosanskohercegovačkom društvu poprimila je jedan drugačiji društveni diskurs. Pozitivni Međureligijsko vijeće postaje sinonim za zaštitni znak međureligijski dijalog kako u državi, tako i u regionu. Međureligijsko vijeće u BiH djeluje kao domaća, nevladina organizacija koja nije nikakvo nadtijelo, nego tijelo kroz koje se pojavljuje dobra volja tradicionalnih crkava i vjerskih zajednica, da zajedničkim snagama doprinesu izgradnju građanskog društva u dijelovima gdje je uticaj crkava i vjerskih zajednica neprikosnoven.³⁰

²⁹ <http://www.mpr.gov.ba/biblioteka/zakoni/bs/ZAKON%20o%20slobodi%20vjere.pdf>

³⁰ <https://www.mrv.ba/lat/o-nama>

10. Društvena i kritička svijest kao faktor uspješnog društva

Pitanje i pristupi analizi o društvenoj svijesti su različiti. Svijest sama po sebe predstavljala bi i značila bi spoznaju, spoznavanje ili saznanje. Dakle, ono što se može zaključiti jeste to da sva pomenuta značenja obuhvatala bi mnogo više područja koji ga čine.

U najopćenitijem smislu to je skup informacija koje su sređene i integrirane u regulativnom sistemu organizma. Skupina informacija se zasniva na reflektivnoj sposobnosti organizma da primi i zadržava podražaje odnosno utiske. Sama cjelovitost svjesnosti se izražava kao stupanj integracije, pomoću čega se svijest manifestira na širokoj skali modaliteta od najjednostavnijeg osjeta do kritičkog iskustva i samosvijesti, te konačno u dinamici podsvjesnog i nesvjesnog, njihovim transformacijama i ekspresijama u svijesti. Svijest je i svojevrsni doživljaj i na sebe samu, te na pretpostavke o doživljajima drugih kao da su naši vlastiti. Sadržaji svijesti su informacije ali i njeno funkcionisanje nije samo u elaboriranju informacija, već u komunikacionom aktivnom odnošenju emitera prema vani, te ukoliko svijest modalitet participacije u jednom univerzumu grupne i društvene komunikacije, osjećanja i doživljavanja, pa je moguće govoriti o kolektivnoj svijesti.³¹

Pitanja individualne ali ono mnogo bitnije – kolektivne svijesti u Bosni i Hercegovini od fundamentalnog su značaja za bosansko-hercegovačko društvo. Da li su građani Bosne i Hercegovine dostignuli zavidni nivo promijenjene socijalne svijesti? Pitanje je to koji danas mnogi analitičari, društveni radnici, članovi akademskih krugova nerijetko analiziraju.

Ako za neku državu kao što je mnogo puta bio slučaj za Bosnu i Hercegovinu statistički i službeni podaci potvrde da je jedna od najnezahvalnijih, ako ne i najgorih država za život njenih građana, a da pritom državu očekuju izbori bilo opći ili parlamentarni, jednostavno bi bilo pomisliti kako je vladajućim strankama ili koalicijama došao kraj i da će opozicija kakva god bila, poštujući i uvažavajući demokratsku tradiciju i uvažavajući i slijedeći građansku kulturu stupiti na političku scenu i ponuditi rješenja, nažalost to nije i slučaj u Bosni i Hercegovini. Naime, u Bosni i Hercegovini se u političkom smislu skoro ništa ne mijenja još od prvih demokratskih višestranačkih, ujedno i prijeratnih izbora koji su održani 1990. godine. Iako ima sve predispozicije za razvoj, sve dok ne bude imala privredni i politički sistem da to iskoristi, Bosna i Hercegovina ostat će među posljednjim mjestima koja su idealna za život i uvažavanje ljudskih i građanskih prava.

³¹ Fočo, Salih (2011) Sociologija, Sarajevo Publishing (str.392)

11. Zaključak

Iako je od kraja agresije na Bosnu i Hercegovinu prošlo više od dvadeset godina, nosioci vlasti svoju pažnju posvećuju onim političkim temama od koji građani ove države nemaju apsolutno nikakvu korist. Izuzetno teška ekonomsko-socijalna situacija, konstantne periodične političke krize, enorman odlazak stanovništva u zemlje Zapada, samo su neki od problema koji su sveprisutni u bh. realnosti. Sa stalnim nametanjima raznih političkih problema i stvaranjem tenzija u društvu, zaboravljaju se realiteti u Bosni i Hercegovini, državi iz koje se samo u periodu od 2014. do 2016. godine, iselilo više od 80.000 ljudi. Pomenuti trend iseljavanja stanovništva, naročito mladih osoba koji odlaze iz države iz dana u dan je sve izraženiji. Realnost Bosne i Hercegovina danas, odnosi se i na konstantne prilive prijetnji nekadašnjeg predsjednika RS-a, današnjeg srpskog člana Predsjedništva Bosne i Hercegovine o otečepljenju manjeg bh. entiteta od Bosne i Hercegovine. Upravo zbog toga ali i zbog održavnog referenduma o Danu RS-a koji je Ustavni sud Bosne i Hercegovine proglasio neustavnim strah koji se javlja u ljudima drugačijih etniciteta je sasvim opravdan. Religijske i konfesionalne pripadnosti u prošlosti, aludiram na predratni period, nisu bile mnogo izražene, međutim one danas donekle mogu i utječu na izbor bračnog druga, partnera. Nacionalne ili religijske pripadnosti postaju nepisani – neformalni kriterij prilikom zapošljavanja. Diskriminacija po tom osnovu, nažalost nije iskorijenjena. Prije rata su konfesionalne zajednice u Bosni i Hercegovini osnivale zajedničke komisije, organizirale međusobne posjete, jedni drugima su pomagali prilikom izgradnje vjerskih objekata, posjećivali su jedni druge na značajnijim vjerskim manifestacijama. Međutim, uvijek se postavljalo pitanje da li su religijske politike u ovom ratu se pretvorile u političke religije? Tendencija preslikavanja iz prošlosti u aktualna stanja u Bosni i Hercegovini, mora biti iskorijenjena. Bosansko-hercegovačka politika, kao i ona regionalna se ne bi smjela vezivati za političke ideologije i raditi u službi iste. Doprinos religijskih organizacija u Bosni i Hercegovini je neupitan, kao i nevladinih organizacija i svih pojedinaca koji rade na propagiranju pomirenja i međureligijskog dijaloga. Društveni bosansko-hercegovački brod krenut će u ispravnom pravcu onog trenutka kada to dozvoli promijenjena kolektivna socijalna svijest.

“U najmračnijem trenutku moramo se usredotočiti na svjetlo.”

-Ariostotel

12.Literatura

- 1) Cvitković, Ivan (2010): Religije suvremenog svijeta – Četvrto dopunjeno izdanje, DES Sarajevo
- 2) Cvitkovic, Ivan (2004) Konfesija u ratu, Sarajevo-Zagreb: Svjetlo riječi
- 3) Cvitković, Ivan (2007) Sociologija religije, Sarajevo: Des
- 4) Cvitković, Ivan (2001) Sociologija spoznaje, Sarajevo: Des
- 5) Cvitković, Ivan (2008) Rječnik religijskih pojmova, Sarajevo: Des
- 6) Hamilton, Malkom (2003) Sociologija religije, Beograd, Clio
- 7) Giddens, Antony (2003) Sociologija, Beograd, Ekonomski fakultet
- 8) Elijade, Mirča (1996) Vodič kroz svjetske religije, Beograd, Narodna knjiga, Alfa
- 9) Fočo, Salih (2011) Sociologija, Sarajevo Publishing
- 10) Mesarić, Milan (2008) XXI. stoljeće – Doba sudbonosnih izazova, Zagreb, Prometej
- 11) Kozar, L. (2007): Funkcije društvenog sukoba – Ispitivanje koncepta društvenog sukoba i njegove upotrebe u empirijskim sociološkim istraživanjima, MEDI TERRAN, Novi Sad
- 12) Beridan, Izet (2003.). Konflikti, Sarajevo: Fakultet političkih nauka
- 13) Žižek, Slavoj (2008): O nasilju, Zagreb, „Naklada Ljevak“.
- 14) BIBLIJA – Novi zavjet, (2004.). Zagreb: “Kršćanska sadašnjost”.
- 15) BIBLIJA –Stari zavjet, (2005.). Zagreb: „Kršćanska sadašnjost“.
- 16) KUR'AN

Internet izvori:

- 1) <https://proleksis.lzmk.hr/42148/>
- 2) <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=49237>
- 3) https://www.religija.me/?page_id=7563
- 4) <http://www.prometej.ba/clanak/drustvo-i-znanost/sekularizacija-i-li-sekularizam-2304>
- 5) file:///C:/Users/korisnik/Downloads/Mitterauer.pdf
- 6) http://www.mvp.gov.ba/dobro_dosli_u_bih/drzavno_uredjenje/administrativno_teritorijalno_uredjenje/?id=265
- 7) file:///C:/Users/korisnik/Downloads/politicka_misao_1978_4_653_667.pdf
- 8) <http://www.mpr.gov.ba/biblioteka/zakoni/bs/ZAKON%20o%20slobodi%20vjere.pdf>
- 9) <https://www.mrv.ba/lat/o-nama>

Multimedijalne enclikopedije:

- 1) www.encyclopedia.com
- 2) www.encyclopedia Britannica.com
- 3) www.wikipedia.com
- 4) www.nobelprize.org
- 5) www.youtube.com

Popis grafičkih sadržaja:

Slika 1: Aristotel.....	11
Slika 2: Platon.....	12
Slika 3: Simbol Islama	21
Slika 4: Simbol Pravoslavlja	21
Slika 5: Simbol Kršćanstva.....	21
Slika 6: Religijski simbol – Svastika	22
Slika 7: Svastika kao simbol nacizma, fašizma i rasizma	23
Slika 8: Simbol Islama – Polumjesec i zvijezda	30
Slika 9: Simbol Kršćanstva.....	32
Slika 10: Simbol Pravoslavlja.....	35
Slika 11: Grafički geografski prikaz religijskih pripadnosti	37
Slika 12: Ilustracija.....	40
Slika 13: Sarajevo u periodu agresije.....	46
Slika 14: Srebrenica – Memorijalni centar u Potočarima	46
Slika 15: Vukovar.....	46
Slika 16: Izvodi iz rezultata 1990. U Bosni i Hercegovini	56
Slika 17: Kartografski prikaz.....	56